

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Vilmos Dobrovolskienės
IV kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža
Recenzentas: lek.dr. D. Bublienė

Vilnius 2012

TURINYS

IŽANGA.....	3
I. KALTĖS SAMPRATA ŠEIMOS TEISĖJE.....	6
II.SANTUOKOS NUTRAUKIMAS DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIO (SUTUOKTINIŲ) KALTĖS.....	12
2.1. Nepreziumuojami kaltės atvejai.....	12
2.2. Preziumuojami kaltės atvejai.....	17
2.2.1. Sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą	18
2.2.2. Sutuoktinio neištikimybė	21
2.2.3. Sutuoktinio žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais	23
2.2.4. Šeimos palikimas ir visiškas nesirūpinimas ja daugiau kaip vienerius metus.....	27
2.3. Mišri kaltė santuokos nutraukimo bylose.....	29
2.4.Santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės tvarka.....	30
III. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIO (SUTUOKTINIŲ) KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS	35
3.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms	35
3.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių turtinėms teisėms	37
3.2.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka turto padalijimui	38
3.2.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka išlaikymo priteisimui	41
3.2.3. Sutuoktinio dovanų gražinimas	44
3.2.4. Vedybų sutarties nuostatų taikymas	46
3.3. Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas.....	47
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	58

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 38 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.“ Ši konstitucinė nuostata rodo šeimos reikšmę mūsų valstybėje. Tačiau pastaruoju metu tiek visuomenėje, tiek teisiniuose sluoksniuose buvo kilusi diskusija dėl šeimos ir santuokos santykio – ar santuoka būtina šeimos ryšiams konstatuoti. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pasisakė, kad santuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti. Tai yra istoriškai susiklostęs šeimos modelis, neabejotinai turintis išskirtinę vertę visuomenės gyvenime, užtikrinantis Tautos ir valstybės gyvybingumą bei istorinį išlikimą.² Įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas šios nuostatos, ir turi nustatyti tokį teisinį reglamentavimą, kuris skatintų šeimos ryšių, susidariusių santuokoje, išsaugojimą. Viena iš tokių priemonių galima laikyti santuokos nutraukimo teisinį reglamentavimą, kurio analizė leidžia mums teigti, kad santuokos nutraukimas Lietuvoje nėra visai paprastas dalykas ir valstybė, siekdama skatinti labiau apgalvoti savo elgesį tiek santuokoje, tiek ir pasiryžus ją nutraukti numatė tik 3 pagrindus sudarytai santuokai nutraukti, kurie atitinkamai turi savas sąlygas. Vienas iš tokių santuokos nutraukimo pagrindų numatytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau – LR CK) 3.60 straipsnyje. Tai santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio (-ių) kaltės. Temos aktualumą visų pirma rodo tai, kad tai naujas santuokos nutraukimo pagrindas, kuris realiai praktikoje taikomas tik kiek daugiau nei 10 metų, nes iki Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo 2001 m. šeimos santykius reglamentavęs Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas⁴ tokio pagrindo neišskyrė. Tai, kad būtina išnagrinėti kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo sampratą ir taikymą teismų praktikoje liudija ir statistiniai duomenys: 2009 m. 23 proc. Lietuvos teismų pirmąja instancija nagrinėtų su santuoka susijusių bylų sudarė bylos buvo dėl santuokos nutraukimo dėl vieno arba abiejų sutuoktinių kaltės, 2010 m. šis skaičius dar didesnis – beveik 30 proc⁵. Teismui

¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014

² 2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 118-5564

³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262

⁴ Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186

⁵ Nacionalinė teismų administracija *Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-02-02]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/dokumentai/tesmu%20dokumentai/teismu%20statistika/civilines%202010.xls> [žiūrėta 2012-02-02]

pripažinus vieną iš sutuoktinių kaltu dėl santuokos nutraukimo kyla šiam sutuoktiniui nepalankios teisinės pasekmės. Taigi atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau akivaizdu, kad tinkamas kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo taikymas šiandienos Lietuvoje yra svarbus.

Šio darbo tikslas – atskleisti kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo esmę ir kylančias pasekmes.

Siekiant nurodyto darbo tikslo keliami šie **uždaviniai**:

1) atskleisti kaltės sampratą šeimos teisėje lyginant ją su bendrąja kaltės samprata civilinėje teisėje;

2) išanalizuoti, kokius kaltės atvejus santuokos nutraukimo bylose numato Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir kaip jie taikomi teismų praktikoje;

3) išnagrinėti, kokie yra santuokos nutraukimo bylų nagrinėjimo ypatumai esant sutuoktinio (-ių) kaltei;

4) nustatyti ir išanalizuoti, kokie kyla teisiniai padariniai nutraukus santuoką dėl sutuoktinio (-ių) kaltės.

Šio magistro baigiamojo darbo **objektas** – kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas. Darbe didžiausias dėmesys skiriamas kaltės sampratai, ją siekiama atskleisti išsamiai analizuojant preziumuojamus ir nepreziumuojamus kaltės atvejus, lyginant kaltės sampratą šeimos teisėje su kaltės samprata civilinėje teisėje, nagrinėjama, kokiais atvejais pripažįstama abiejų sutuoktinių kaltė. Atsižvelgiant į tai, kad santuoka dėl vieno sutuoktinio kaltės nagrinėjama ieškinio teisenos tvarka, o ją iš esmės reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁶ (toliau – LR CPK), šiame darbe išsamiau nagrinėjama tik keletas su santuokos nutarukimu susijusių procesinių aspektų. Vienas iš jų, šalių teisė baigti savo ginčą dėl santuokos nutraukimo bendru sutarimu. Kitas probleminis klausimas – kaltojo sutuoktinio teisė pareikšti ieškinį dėl santuokos nutraukimo. Santuokos nutraukimo teisinių pasekmių klausimas nagrinėjamas tik tuo aspektu, kiek jos pasižymi tam tikra specifika būtent dėl to, kad santuoka buvo nutrauka dėl sutuoktinio kaltės.

Rašant šį magistro baigiamąjį darbą buvo naudoti šie teoriniai ir empiriniai tyrimo **metodai**: remiantis dokumentų analizės metodu nagrinėti Lietuvos teismų sprendimai; lingvistinis metodas taikytas analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, susijusias su kaltės samprata, lyginamasis metodas taikytas aiškinantis Santuokos ir šeimos kodekso bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas, nustatant kaltės

⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340

ypatumus šeimos teisėje lyginant su kaltės samprata apskritai civilinėje teisėje; apibendrinimo, sisteminimo ir sintezės metodai taikyti formuluojant pagrindinius darbo teiginius bei galutines išvadas.

Temos originalumas. Nagrinėjamos temos originalumą liudija tai, kad Lietuvos teisės mokslininkai ir praktikai nėra atlikę nuodugnesnės mokslinės analizės, nėra monografinio pobūdžio darbų, kuriuose būtų nagrinėjami kaltės santuokos nutraukimo bylose klausimai. Vis dėlto paminėtinas Daivos Žemelinės 2007 m. magistro baigiamasis darbas⁷, kuriame išsamiai išnagrinėtas santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinių pasekmių klausimas. Užsienio šalių autoriai taip pat daugiausia dėmesio skiria santuokos nutraukimo be kaltės atvejų analizei, juo labiau, kad pastarąjį dešimtmetį pastebima tendencija atsisakyti kaltės instituto santuokos nutraukimo bylose.

Svarbiausi šaltiniai:

1) norminiai teisės aktai: Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, o tiksliau jo III knygos nuostatos, iki naujojo Civilinio kodekso galiojęs Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas;

2) specialioji literatūra. 2002 m. išleistas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras „Trečioji knyga. Šeimos teisė“, 2009 m. išleista V. Mikelėno „Šeimos teisė“, keletas mokslinių straipsnių, kuriuose analizuojamas sutuoktinių lygiateisiškumo principas, santuokos nutraukimo reglamentavimas. Taip pat nagrinėjama keletos autorių knygos užsienio kalbomis;

3) nagrinėjamai temai ypatingai yra svarbios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartys, šio teismo senato nutarimai, tačiau jomis neapsiribojama, tad analizuojama ir žemesnės instancijos teismų praktika nagrinėjama tema.

⁷ ŽEMELIENĖ D. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės. Vilniaus universitetas, 2007

I. KALTĖS SAMPRATA ŠEIMOS TEISĖJE

Kaltė ir jos įtaka santuokos nutraukimo bylose gali būti lemiamu veiksniumi, jeigu vienas iš sutuoktinių kreipiasi į teismą dėl santuokos nutraukimo būtent remdamasis tuo, kad kitas sutuoktinis yra kaltas dėl iširusio šeimyninio gyvenimo. Reikia pastebėti, kad kaltė santuokos nutraukimo bylose ne visose valstybėse ir ne visais laikais turėjo vienodą reikšmę. Iki XX a. antros pusės daugelyje valstybių skyrybos vieno sutuoktinio iniciatyva iš esmės buvo galimos tik įrodžius netinkamą kito sutuoktinio elgesį, t.y. tik esant pastarojo sutuoktinio kaltei (pvz., 1960 m. kalte grįstos skyrybos egzistavo 13 Vakarų Europos valstybių, skyrybos dėl santuokos negrįžtamo iširimo – 7, skyrybos abipusiu sutikimu – 6, o 4 valstybės apskritai neleido skyrybų⁸). Tačiau laikui bėgant daugelyje valstybių kaltės kaip vienintelio santuokos nutraukimo pagrindo atsisakyta ir dabar sutuoktinio kaltė kai kuriose valstybėse yra tik vienas iš keleto, dažniausiai trumpiausias, santuokos nutraukimo būdas⁹. Teoretikai nėra priėję vieningos nuomonės, ar turi teisinę reikšmę sutuoktinių elgesys gyvenant santuokoje sprendžiant santuokos nutraukimo ir iš to kylančių teisinių padarinių klausimą. Tie, kurie mano, kad kaltė yra reikšminga sprendžiant santuokos nutraukimo klausimą, dažniausiai pateikia tokius argumentus:

1) kaltės institutas reikšmingas psichologiškai. Vieni autoriai¹⁰ tai aiškina tuo, kad jis leidžia suteikti nekaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui tam tikrą moralinę satisfakciją. Kiti autoriai¹¹ teigia, kad nepaisant to, ar teisės aktai skatina nesiaiškinti, kas kaltas dėl santuokos iširimo, realiai tai yra neįmanoma. Kaltinimai, nusiskundimai, nusivylimai, neteisybės jausmas yra neišvengiama skyrybų atveju. Ne-kaltės sistemos šiuo atžvilgiu kritikuojamos kaip nesprendžiančios klausimų, kurie iš tiesų svarbūs abiem šalims. Kai kuriems besiskiriantiems asmenims teisingumas yra pasiekiamas tik tada, kai teismas pripažįsta, jog kitas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo.

2) kaltės instituto taikymas padeda užtikrinti teisingumą, nes leidžia teisinėmis priemonėmis reaguoti į neteisėtą, amoralų ar kitokią netoleruotiną kalto sutuoktinio elgesį. Teisė privalo skatinti visuomeninių dorybių puoselėjimą ir atgrasinti asmenis nuo tokio elgesio, kuris kenkia visuomenei. Kai vienas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo

⁸*The Role of Self-determination in the Modernisation of Family Law in Europe*. Eds. M. Martin-Casals, J. Ribot. Girona: Documenta universitaria, 2006, p. 53

⁹*The Role of Self-determination in the Modernisation of Family Law in Europe*. Eds. M. Martin-Casals, J. Ribot. Girona: Documenta universitaria, 2006, p. 53

¹⁰ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 244-245

¹¹ HERRING J. *Family Law*. Harlow: Longman, 2001, p. 99

ir dėl to kylančios žalos vaikams, teisė turėtų konstatuoti nusižengimą ir jeigu tinkama nubausti jį. Svarbu pastebėti, kad ne visais atvejais įmanoma vienareikšmiškai pasakyti, kuris iš sutuoktinių iš tiesų yra kaltas dėl santuokos pabaigos, ar „teisiojo“ sutuoktinio veiksmai neturėjo lemiamos įtakos „kaltojo“ asmens elgesiui.

3) kadangi santuoka yra sutartis, tai ji, kaip ir bet kuri kita sutartis, gali baigtis ne tik šalių susitarimu, bet ir dėl to, kad kita šalis iš esmės pažeidė sudarytą sutartį;

4) kaltės taikymas rodo ypač rimtą valstybės požiūrį į santuoką. Ne-kaltės skyrybos kenkia pačiai santuokos esmei, nes leidžia sutuoktiniams skirtis kai tik jie pageidauja ir tai paneigia santuokos kaip visą gyvenimą trunkančio įsipareigojimo egzistavimą.

5) į kai kuriuos netinkamus vieno sutuoktinio veiksmus kitos teisės šakos gali nereaguoti arba reaguoti nepakankamai, tad šias spragas turėtų pašalinti šeimos teisė. Pvz, baudžiamoji teisė nenustato baudžiamosios atsakomybės už santuokinę neištikimybę. Jeigu į tokius veiksmus nereaguotų ir šeimos teisė, iš esmės savo pareigas pažeidusiam sutuoktiniui apskritai neatsirastų jokios teisinės atsakomybės ir teisė toleruotų amoralų elgesį.

6) kaltės principo įtraukimas į šeimos teisę turi prevencinę ir auklėjamąją reikšmę¹².

Tie, kurie pasisako prieš kaltės principo taikymą, teigia, kad nutraukiant santuoką sutuoktinių elgesys ir pareigų vykdymas santuokos metu neturi turėti reikšmės dėl šių priežasčių:

1) kaltės principo taikymas vis tiek neišsaugo santuokos. Teigiama, kad jeigu vienas iš sutuoktinių nori išsiskirti, tai tokia priverstinai išsaugota santuoka nėra vertinga, nėra tikslo palaikyti „tuščios kriauklės“ būsenoje esančią santuoką. Skyrybų galimybė tik įrodžius kaltę, nelemia sėkmingesnės santuokos, tačiau besiskiriantiems asmenims tai reiškia vaidingas skyrybas.

2) pripažįstama ištuokos teisė, o kaltės principo taikymas šią teisę varžo. Kartais teigiama, kad egzistuoja ištuokos teisė, argumentuojant, jog vertimas gyventi santuokoje prieš asmens norą yra jo teisės į santuoką ir šeimyninį gyvenimą pažeidimas. Nors Europos Žmogaus Teisių Teismas yra aiškiai pasisakęs, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹³ negarantuoja ištuokos teisės.¹⁴

¹² MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 244-245; HERRING J. *Family Law*, Harlow: Longman, 2001, p. 100

¹³ Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987

¹⁴ Case of Johnston and others v. Ireland (App no 9697/82) (1982) 9 EHRR 203

3) kaltės principo taikymas skatina bylinėjimąsi ir tolesnę buvusių sutuoktinių nesantaiką. Sutuoktinių dėmesį sutelkiant į praeitį ir į tai, kaip labai nevykusi buvo jų santuoka ir visa tai viešinant yra aštrinamos sutuoktinių nuoskaudos, pyktis ir frustracijos vienas kito atžvilgiu.

4) kaltė šeimos santykiuose pasireiškia specifiškai, todėl gali būti neįmanoma tiksliai nustatyti, kuris sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo. Egzistuoja praktiniai sunkumai nustatant reikšmingus bylos faktus, nes dažniausiai vieninteliai liudytojai yra sutuoktiniai. Bet netgi tais atvejais, kai teismui visi faktai yra žinomi, teismas gali nesugebėti tinkamai įvertinti kaltę.

5) kaltės principo taikymas ištuokos bylose lemia bylinėjimosi išlaidų padidėjimą (pvz., būtina surinkti atsakovo kaltę patvirtinančius įrodymus, tenka samdyti advokatą, užtrunka teismo procesas ir pan.), be to, labiau nukenčia sutuoktinių vaikai.¹⁵

Autorės nuomone, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus abiejų pusių argumentus, vis dėlto tikslinga teisės aktuose numatyti tokį santuokos nutraukimo pagrindą kaip vieno ar abiejų sutuoktinių kaltę, tačiau šis pagrindas neturi būti vienintelis, nes tokiu būdu iš tiesų būtų sukuriama situacija, kai sutuoktiniai ne puoselėja šeimyninius santykius, o geriausiu atveju – kaip du atskiri asmenys gyvena po vienu stogu. Nenumačius tokio pagrindo skyryboms, iš tiesų savo veiksmais visiškai prie santuokos iširimo neprisidėjęs sutuoktinis, kuris visai stengėsi puoselėti šeimyninius santykius, rūpintis sutuoktiniu ir vaikais ir manė, kad ir kitas sutuoktinis siekia to paties, taptų priklausomas nuo pareigas nevykdžiusiojo/netinkami vykdžiusiojo sutuoktinio noro išsituoti (jeigu būtų numatytos tik skyrybos bendru sutarimu) arba turėtų dar kurį laiką gyventi su žmogumi, kuriuo nepasitiki ir su kuriuo nemato bendro gyvenimo (skyrybos vieno sutuoktinio prašymu). Taigi tokia Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija, kai santuokos nutraukimas yra galimas ne tik abiejų sutuoktinių susitarimu, vieno iš jų prašymu, bet ir dėl sutuoktinio kaltės, sudaro geriausias galimybes besiskiriančioms šalims pasirinkti joms labiausiai priimtą variantą. Taip pat teigiamai vertintina ir tai, kad teismas savo iniciatyva, net nesant kito sutuoktinio priešiškinio, gali nuspręsti, kad dėl santuokos iširimo kaltas ne ieškovas, o atsakovas arba abu sutuoktiniai. Tai leidžia tinkamai įvertinti teismo metu nustatytas faktines aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą, nes iš tiesų ne visose bylose būna aišku, kuris sutuoktinis yra kaltas.

Analizuojant kaltės sampratą šeimos teisėje naudinga ją palyginti su kaltės samprata civilinėje teisėje. LR CK 6.248 straipsnio 3 dalyje pateikiama kaltės civiliniuose

¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 245; HERRING J. *Family Law*, Harlow: Longman, 2001, p.

teisiniuose santykiuose samprata. Ši teisės norma nustato, kad laikoma, jog asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Toks kaltės apibrėžimas įtvirtina objektyviają kaltės sampratą, o „tai reiškia, kad atsakymas į klausimą, žalos padaręs asmuo yra kaltas ar ne, turi būti pateikiamas ne vertinant jo psichikos, psichologinę būklę, o jo elgesį remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu. Jeigu apdairus, rūpestingas, atidus žmogus tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, žalos padaręs asmuo yra kaltas.“¹⁶ Civilinėje teisėje vertinant, kaltas asmuo ar ne, yra (ar bent jau turėtų būti) atsižvelgiama į tai, kad rūpestingumo, apdairumo, atidumo, atsargumo standartai nėra vienodi visiems asmenims: vienokie jie yra gydytojui, kitokie – paprastam piliečiui ir t.t. Taigi sprendžiant asmens kaltės klausimą būtina atsižvelgti į prievolės pobūdį, šalių tarpusavio santykius, žalos padarymo aplinkybes, nustatytus elgesio standartus ir pan. Akivaizdu, kad civilinėje teisėje nustatant asmens kaltę yra nagrinėjamas jo elgesys, nes būtent žalos padarymo, sutarties nevykdymo ar jos netinkamo vykdymo faktas sukuria prielaidas svarstymui, jog asmuo kaltas. Tai reikštų, jog asmuo padarė ne viską, kad neatsirastų žala, ar kad būtų tinkamai įvykdyta sutartis. Pagal tai, kaip suformuluotas reikalavimas nedaryti žalos ir laikytis sutarčių, darytina išvada, jog žalos nedarymas ir sutarčių laikymasis yra įstatymuose aiškiai įtvirtinta pareiga, o teisinės pareigos nevykdymas reiškia neteisėtus asmens veiksmus.¹⁷ Kiekvienu atveju svarbu nustatyti du aspektus: ką asmuo privalėjo daryti ir ką jis galėjo daryti. Vertybiniu asmens elgesio matu bendriausia prasme laikomas sąžiningumas/nesąžiningumas. Civilinėje teisėje skiriamas dvejopas požiūris į sąžiningumą: sąžiningumas objektyviuoju požiūriu – tai protingumo ir teisingumo principus atitinkantis elgesys, ir šiuo atveju analizuojama, ar asmuo turėjo ką nors žinoti, ar privalėjo daryti/nedaryti, t.y. ar jis turėjo teisinę pareigą atitinkamai elgtis, o subjektyviuoju – tai asmens elgesio įvertinimas konkrečioje situacijoje iš jo pozicijų, vertinama, ar pakako to, ką jis darė, atsižvelgiant į tai, ką jis galėjo daryti, protingai tikintis pagal jam nustatytus reikalavimus.¹⁸ A. Norkūnas teigia, kad vertinant asmens elgesį sąžiningumo aspektu, neteisėti veiksmai pasireiškia kaip objektyvusis

¹⁶ BAKANAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 339-340

¹⁷ NORKŪNAS, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28 (20), p. 112-113 (112-118)

¹⁸ BAKANAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 77

nesąžiningumas, o kaltė – kaip subjektyvusis nesąžiningumas¹⁹. Taigi civilinėje teisėje įtvirtinta objektyvioji kaltės samprata.

LR CK 3.7 str. 1 d. pateiktas santuokos apibrėžimas nustatant, kad „santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius“. Santuokos sudarymas asmenį įpareigoja – jam atsiranda naujų teisių ir pareigų, tuo pačiu atsiranda ir papildomų jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimo ribojimų, būtinų siekiant užtikrinti normalių šeimos santykių sukūrimą ir funkcionavimą, vaikų teises ir interesus. LR CK 6.154 str. 1 d. pateiktas sutarties apibrėžimas, numatant, kad „sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę“. Lygindami šiuos du apibrėžimus, galime pastebėti nemažai esminių panašumų: abiem atvejais tai yra dviejų šalių susitarimas (tiesa, civilinę sutartį sudarant jų gali būti ir daugiau), šiuo susitarimu siekiama sukurti teisinius santykius, ir nors apibrėžiant santuoką tiesiogiai ir nepasakyta, tačiau realiai asmenys, sudarydami santuoką įsipareigoja ir įgyja reikalavimo teisę, tačiau tiek įsipareigojimai, tiek reikalavimai visada yra abipusiai. Taigi manytume, kad santuoką galime laikyti savotiška sutarties forma, o už sutarties nevykdymą/netinkamą vykdymą galima teisinė atsakomybė, kuri įgyvendinama per santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės institutą. Tokią išvadą leidžia daryti tai, kad jam būdingos visos teisinei atsakomybei numatytos sąlygos: neteisėti veiksmai (teisinių LR CK nustatytų pareigų nevykdymas/netinkamas vykdymas), kaltė (asmens subjektyvi galimybė vykdyti šias pareigas), pasekmės (santuokos iširimasis, bendro sutuoktinių gyvenimo negalimumas) ir priežastinis ryšys (santuokos iširimą lėmė subjektyvus sutuoktinio pareigų nevykdymas/netinkamas vykdymas) bei iš to sekančios pasekmės – kaltajam sutuoktiniui nepalankesnėmis santuokos nutraukimo sąlygomis. Tačiau kyla klausimas, ar santuokos nutraukimo bylose taikytina bendroji civilinėje teisėje įtvirtinta kaltės samprata?

LR CK 3.60 straipsnio 2 dalis sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimasis apibrėžia kaip santuokinių pareigų pažeidimą iš esmės, jeigu dėl tokio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. LAT ne vienoje savo nutartyje²⁰ yra pasisakęs, kad sutuoktinio kaltė, atsižvelgiant į asmeninį šeimos santykių pobūdį, yra savita; kaltė dėl santuokos nutraukimo yra specifinė ir atsakomybė kaltam dėl santuokos nutraukimo asmeniui taikoma ne pagal tuos pačius principus, kurie reglamentuoja atsakomybės už

¹⁹ NORKŪNAS, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28 (20), p. 112-113

²⁰ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. M. K., Nr. 3K-3-7/2006

žalos padarymą taikymą²¹. Todėl kalbant apie sutuoktinio kaltę nėra taikoma kaltės samprata, pateikta LR CK 6.248 str. Taigi LR CK 3.60 straipsnio 2 dalis, palyginti su LR CK 6.248 straipsniu, yra specialioji norma.

Lygindami bendrąją kaltės sampratą civilinėje teisėje su kaltės samprata šeimos teisėje, matome, kad abiem atvejais kaltė yra apibrėžiama vertinant, ar asmuo vykdė jam nustatytas teises pareigas. Civilinės teisės atveju tai yra pareiga elgtis apdairiai, rūpestingai, atidžiai, taip, kad nebūtų padaryta žalos kitiems asmenims arba sutartiniai įsipareigojimai būtų vykdomi tinkamai. Tuo tarpu šeimos teisėje vertinama, ar asmuo vykdė santuokos sudarymo pasekoje kilusias pareigas. Abiem atvejais asmens psichologinis santykis su padaryta veika nėra vertinamas. Tačiau kaip ir civilinėje teisėje, taip ir šeimos teisėje yra vertinamas konkretaus asmens tam tikras elgesys tam tikroje situacijoje, kitaip sakant, vertinamas sutuoktinio elgesys konkrečioje situacijoje iš jo pozicijų, vertinama, ar pakako to, ką jis darė, atsižvelgiant į tai, ką jis galėjo daryti, protingai tikintis pagal jam nustatytus reikalavimus. Toks pat sutuoktinio elgesys (pvz., neprisidėjimas prie šeimos materialinių poreikių tenkinimo) skirtingomis aplinkybėmis, pagal skirtingų asmenų fizines ir psichologines savybes gali būti vertinamas skirtingai (pvz., vienoks vertinimas būtų, jeigu sutuoktinis neprisidėjo prie šeimos materialinių poreikių tenkinimo, nes nenorėjo arba po jo asmeninių poreikių patenkinimo šeimai nieko nelikdavo ir pan., ir visai kitas vertinimas būtų, jeigu sutuoktinio tokį elgesį lėmė jo liga, darbo praradimas, vaikų priežiūra ir pan.).

Apibendrinami galime daryti išvadą, kad tuo atveju, jeigu santuoką laikytume savotiška sutarties forma, tai už šios sutarties nevykdymą/netinkamą vykdymą kaltojo asmens teisinė atsakomybė įgyvendinama per santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės institutą. Išanalizavę LR CK 6.248 str. ir LR CK 3.60 str. 2 d. pateiktus kaltės apibrėžimus atitinkamai civilinėje ir šeimos teisėje, matome, kad tiek civilinėje teisėje, tiek šeimos teisėje, Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino objektyviąją kaltės sampratą, tad nustatant asmens kaltę yra vertinamas ne jo subjektyvus požiūris į savo elgesį, bet tai, ką asmuo privalėjo daryti ir ką jis konkrečiu atveju galėjo daryti vykdydamas teisės aktų jam nustatytas pareigas.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. L. T., Nr. 3K-3-419/2004

II. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIO (SUTUOKTINIŲ) KALTĖS

LR CK 3.60 straipsnio 2 dalyje yra pateikta kaltės, kaip santuokos nutraukimo sąlygos, apibrėžtis. To paties straipsnio 3 dalyje išvardinti atvejai, kada sutuoktinio kaltė yra preziumuojama. Taigi galime teigti, kad įstatymų leidėjas skiria dvi kaltės rūšis: preziumuojama sutuoktinio kaltė (kai vien tik nustačius teisės akte nurodytas aplinkybes sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos nutraukimo) ir nepreziumuojama sutuoktinio kaltė (kai nagrinėjant bylą turi būti nustatytas esminis santuokinių pareigų pažeidimas, dėl kurio bendras gyvenimas tapo negalimas). Šios kaltės rūšys skiriasi santuokinių pareigų pažeidimo įrodinėjimo pareiga: sutuoktinis, kuris remiasi LR CK 3.60 str. 3 d. numatyta aplinkybe, neturi įrodinėti, kad santuoka iširo būtent dėl šios aplinkybės, tuo tarpu kai remiamasi LR CK 3.60 str. 2 d., būtina įrodyti ne tik aplinkybes, pagrindžiančias, kad sutuoktinis pažeidė santuokines pareigas, bet ir tai, kad šis santuokinių pareigų pažeidimas nulėmė santuokos iširimą. Jeigu ieškovas atsakovo kalte grindžia įstatymine prezumpcija, o atsakovas prašo pripažinti ieškovą kaltu dėl santuokos nutraukimo vadovaujantis LR CK 3.60 str. 2 d., tai atsakovas turės įrodyti ne tik ieškovo netinkamą pareigų vykdymą/nevykdymą, tai, kad santuoka iširo būtent dėl šių aplinkybių, bet ir tai, kad ieškovo nurodytos aplinkybės, su kurioms įstatymas sieja atsakovo kaltės prezumpciją, nenulėmė santuokos iširimo.

Toliau darbe plačiau nagrinėjama, kokius reikalavimus numato LR CK tam, kad būtų konstatuota nepreziumuojama kaltė ir kokius nustato preziumuojamos kaltės atvejus.

2.1. Nepreziumuojami kaltės atvejai

Vadovaujantis LR CK 3.60 str. 2 d. sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas, numatytas LR CK trečiojoje knygoje, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Vienoje iš savo nutarčių LAT yra nurodęs, jog iš šioje teisės normoje įtvirtintos kaltės apibrėžties išplaukia, kad turi būti nustatyti šie faktai ir aplinkybės:

- 1) sutuoktinio pareigų pažeidimo faktas;
- 2) negalimas bendras gyvenimas dėl pareigų pažeidimo.

Nustatant sutuoktinio pareigų pažeidimo faktą kaip santuokos nutraukimo sąlygą, yra svarbūs du dalykai:

- 1) pažeistų pareigų pobūdis;

2) pažeidimo pobūdis.²²

Autorės nuomone, analizuojant LR CK 3.60 str. 2 d. ir iš esmės nepaneigiant LAT pateikto skirstymo, galime išskirti 3 sąlygas, kurių viseto buvimas leidžia pripažinti sutuoktinį kaltu dėl santuokos iširimo:

- 1) sutuoktinio pareigų, numatytų LR CK III knygoje, pažeidimas;
- 2) toks pažeidimas yra esminis;
- 3) dėl tokio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas.

Sutuoktinio pareigų, numatytų LR CK III knygoje, pažeidimas. Kaip yra išaiškinęs LAT vienoje iš savo nutarčių²³, santuokos nutraukimui dėl sutuoktinio kaltės teisinį pagrindą turi sutuoktinio pareigų, numatytų LR CK III knygoje, pažeidimo faktas, o ne apskritai visų jam, kaip asmeniui, tenkančių pareigų pažeidimas. Tiek LR CK komentaro autoriai, tiek bylas nagrinėjantys teisėjai savo sprendimuose nurodo konkrečius LR CK straipsnius, nustatančius tokias pareigas: tai LR CK 3.26-3.30, 3.35-3.36, 3.85, 3.92, 3.109 straipsniai. Taigi siekiant išnagrinėti kaltės santuokos nutraukimo atveju klausimą, būtina išanalizuoti, kokias gi pareigas numato įstatymo leidėjas sutuoktiniams ir koks jų pažeidimas gali būti pakankamu pagrindu nutraukti santuoką.

LR CK 3.26 straipsnyje įtvirtinas sutuoktinių lygiateisiškumo principas. Sutuoktinių lygiateisiškumas grindžiamas konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu. Lygiateisiškumas apima ne tik teisių, bet ir pareigų, atsakomybės už šeimos reikalų tvarkymą ir jos prievoles lygybę. Lygiateisiškumas reikalauja, kad visi šeimos gyvenimo klausimai (šeimos piniginių lėšų naudojimas, šeimos namų ūkio tvarkymas, daiktų įsigijimas, šeimos planavimas, vaikų auklėjimas ir t.t.) būtų sprendžiami ne vienašališkai, o abipusiu sutuoktinių susitarimu. Abu sutuoktiniai privalo rūpintis šeimos buitimi, jos gyvenimo sąlygomis, vaikų išlaikymu, auklėjimu ir pan. LR CK 3.27 str.2 d. išplėtodama sutuoktinių lygiateisiškumo sampratą ir paaiškindama, kad šis lygiateisiškumas, ypač pareigų atžvilgiu, negali būti suprantamas tiesmukai, nustato, kad jeigu vienas sutuoktinis dėl objektyvių priežasčių negali pakankamai prisidėti prie bendrų materialinių šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis. Tai gyvenimo nulemta išlyga ir garantija socialiai silpnesniam asmeniui, kai sutuoktinių galimybės vienodai prisidėti prie vienas kito ir visos šeimos materialinių, buitinių poreikių tenkinimo gali būti nevienodos būtent dėl objektyvių priežasčių.²⁴ Taigi lygiateisiškumas nereikalauja absoliučiai vienodo materialaus sutuoktinių indėlio, jis reikalauja, kad nė

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. A. B. v. A. B., Nr. K-3-14/2008

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. A. B. v. A. B., Nr. 3K-3-14/2008

²⁴ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.170

vienas iš jų nenusišalintų ir abu prisidėtų prie šeimos pareigų vykdymo pagal savo galimybes.

LR CK 3.27 str. nustatyta sutuoktinių pareiga vienas kitą remti. Tai viena iš naujai LR CK nustatytų sutuoktinių pareigų. Nustatyta įstatymu ši iš esmės moralinė pareiga tampa jau ne tik moraline, bet ir teisine pareiga. Šeimos santykiai yra grindžiami abipusiu šeimos narių pasitikėjimu, meile, pagarba ir rūpinimusi vienas kitu.

Vadovaujantis LR CK 3.28 str. santuokos sudarymas reiškia, kad sutuoktiniai pradeda bendrai tenkinti savo materialinius, buitinius poreikius, t.y. sukuriama bendras šeimos narių ūkis. Įstatymas specialiai aptaria šią šeimos santykių sritį nustatydamas su namų ūkio tvarkymu susijusias sutuoktinių teises ir pareigas, kurios, beje, pasireiškia ir tam tikrais šeimos interesų garantijomis tampančiais ribojimais.²⁵ Tokie ribojimai nustatyti LR CK 3.35 str. (Sutuoktinių teisės ir pareigos namų ūkyje), 3.36 str. (Sutuoktinių teisės ir pareigos į gyvenamąją patalpą, esančią šeimos turto), 3.84 str. (Šeimos turtas), 3.85 str. (Šeimos turto teisinis režimas), 3.92 str. (Turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, valdymas, naudojimas ir disponavimas juo), tokio ribojimo pažeidimas, pvz., šeimos turto naudojimas ne bendriems šeimos poreikiams tenkinti, turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė valdymas, naudojimas, disponavimas juo vienašališkai, nesitarant su kitu sutuoktiniu, gali būti pripažintas santuokinių pareigų pažeidimu.

Viena iš pagrindinių šeimos funkcijų yra vaikų gimdymas ir auginimas. Gimus vaikui sutuoktiniai įgyja naują teisinį statusą – jie tampa tėvais. Tai reiškia, kad jie įgyja naujų teisių ir pareigų bei papildomą atsakomybę. Sutuoktinių pareigos vaikams nustatytos LR CK 3.30 str. Sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamumą ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias vidaus ir tarptautinės teisės numatytas teises.

Iš esmės visas LR CK sutuoktiniams nustatytas pareigas galima apibūdinti trimis apibendrinančiomis pareigomis:

- lojalumo pareiga,
- abipusės pagarbos pareiga bei
- moralinės ir materialinės paramos pareiga.

Lojalumo pareiga reiškia, kad sutuoktinis visada – tiek šeimoje, tiek už jos ribų, turi veikti tik kito sutuoktinio, visos šeimos interesais. Jis negali priešinti savo asmeninių interesų kito sutuoktinio ar šeimos interesams. Lojalumas reikalauja iš sutuoktinių

²⁵MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 169

abipusio pasitikėjimo vienas kitu, visiško jų atvirumo. Lojalumas kartu reiškia protingą toleranciją ir pakantumą, be kurių neįmanomas šeimos gyvenimas: sutuoktinis turi toleruoti kito sutuoktinio pasirinktą profesiją ar kitokios rūšies užsiėmimą, pomėgius, kiek tai nepažeidžia kito sutuoktinio ir visos šeimos teisių ir interesų. Lojalumo pareigą pažeidžia santuokinė neištikimybė, lėšų slėpimas, melagystės, sutuoktinio negerbimas, neprisidėjimas pagal galimybes prie bendrų šeimos poreikių patenkinimo ir pan. Tačiau pažymėtina, kad emocijų išreiškimas dėl kito sutuoktinio šeiminių pareigų nevykdymo negali būti laikomas lojalumo stoka kitam sutuoktiniui.²⁶

Abipusės pagarbos pareiga reiškia, kad sutuoktiniai privalo paisyti vienas kito nuomonės ir į ją atsižvelgti, būti vienas kitam ištikimi, visus šeimos gyvenimo klausimus spręsti abipusiu sutarimu, nevartoti vienas prieš kitą ir kitus šeimos narius fizinės prievartos, smurto, grasinimų, psichologinio spaudimo ir pan.

Moralinė ir materialioji parama reiškia, kad sutuoktiniai privalo rūpintis vienas kitu: tiek vienas kito materialine, tiek fizine, psichologine, dvasine būkle. Jeigu vienas sutuoktinis dėl objektyvių priežasčių negali pasirūpinti savimi, pvz., serga sunkia liga ir pan., kitas sutuoktinis privalo rūpintis tiek juo, tiek visais kitais šeimos reikalais. Jeigu sutuoktinių galimybės materialiai aprūpinti šeimą dėl objektyvių priežasčių, pvz., ligos, nėštumo, vaikų priežiūros, mokymosi, nedarbo ir pan., nėra vienodos, vienas sutuoktinis privalo materialiai išlaikyti tokios paramos reikalingą sutuoktinį ir prisiimti atsakomybę už materialųjų visos šeimos aprūpinimą.²⁷

Visos šios pareigos yra tarpusavyje susijusios – vienos pareigos pažeidimas reiškia ir kitos pažeidimą. Aptariamų teisinių sutuoktinių pareigų savitumas, kad nėra nustatyta teisinių sankcijų už jų nevykdymą, taip pat nėra kaip priversti sutuoktinius šias pareigas vykdyti, išskyrus materialinės paramos pareigą. Pavyzdžiui, teimas negali įpareigoti vieno sutuoktinio gerbti kitą sutuoktinį, nes toks teismo sprendimas paprasčiausiai yra neįvykdomas. Tačiau santuokos nutraukimo atveju aptariamų pareigų nevykdymas, jų pažeidimas įgyja ypatingą reikšmę, nes suteikia teisę sutuoktiniui reikalauti nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės.

Sutuoktinio pareigų, numatytų LR CK III knygoje, pažeidimas yra esminis. Svarbu nustatyti, kad sutuoktinio pareigų pažeidimas yra esminis, t. y. žymus, turintis didelės reikšmės sutuoktinių tarpusavio santykiams ir įtakos jų tolesnei eigai. Esminiu santuokinių pareigų pažeidimu LR CK 3.60 straipsnio 2 dalies normos prasme laikytinas

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-580/2004

²⁷ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.176-177, BAKANAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 66-67

elgesys, kuris visiškai nepriimtinas atsižvelgiant į šeimos tikslus ir jos paskirtį visuomenėje,²⁸ nepriimtinas ne tik teisės, bet ir moralės požiūriu.²⁹ Tai, kad santuokinės pareigos buvo pažeistos iš esmės, remiantis teismų praktika, pripažįstami tokie atvejai kaip tai, kad sutuoktinis nesirūpino kitu sutuoktiniu, slėpė savo pajamas ar naudojo jas ne šeimos poreikiams tenkinti, nuolatinis vieno iš sutuoktinių bendravimas su kitos lyties asmeniu, kai tokiam bendravimui teikiama didesnė reikšmė nei bendravimui su sutuoktiniu, taip supriešinant asmeninius interesus su sutuoktinio interesais,³⁰ skelbimo įdėjimas pažinčių svetainėje, ieškant pažinčių,³¹ emigracija nederinant šio sprendimo su sutuoktiniu ir nepalaikant su juo jokių santykių, nesidomint ir nesirūpinant juo³² ir pan.

Dėl tokio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Dar viena sąlyga, kuri turi būti nustatyta, kad pripažinti sutuoktinį kaltu dėl santuokos iširimo yra ta, kad kaltas sutuoktinio elgesys, iš esmės pažeidžiantis jo kaip sutuoktinio pareigas, bendrą sutuoktinių gyvenimą padarė negalimu. LAT teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje pažymėta, kad, teismui nustatant, kokios priežastys lėmė santuokos iširimą, turi būti atsižvelgta į sutuoktinių tarpusavio santykius iki faktinio santuokos iširimo, kiekvieno iš sutuoktinių elgesį santuokai išsaugoti tarpusavio santykių pablogėjimo metu ir kitas reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.³³ Svarbu pažymėti ir tai, kad nutraukiant santuoką dėl sutuoktinio kaltės privalu įvertinti sutuoktinių santykius tik esant santuokai, nes įstatymų leidėjas nustato tarpusavio sutuoktinių pareigas vieno kitam tik esant santuokoje ir tik santuokos metu pažeidus šias pareigas atsiranda teisinės pasekmės; tad sutuoktinių santykiai iki santuokos sudarymo teisinės reikšmės neturi. Taigi galime teigti, kad sutuoktinio elgesys iki santuokos sudarymo ir po faktinio santuokos iširimo, sprendžiant jo kaltės klausimą neturi teisinės reikšmės, nes jie negali būti pripažįstami veiksmais, nulėmusiais santuokos iširimą: pirmieji dėl to, kad santuoka dar nebuvo sudaryta, antrieji - dėl to, kad santuoka jau faktiškai buvo iširusi dėl kitų priežasčių.

Apibendrinant darytina išvada, kad sutuoktinis, siekiantis nutraukti santuoką LR CK 3.60 str. 2 d. pagrindu, turi įrodyti, kad kitas sutuoktinis pažeidė savo santuokines LR CK

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. M. U., Nr. 3K-3-331/2004

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. M. K., Nr. 3K-3-7/2006

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. A. B. Nr. 3K-3-128/2008

³¹ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje O. K. v. I. O. Nr. 2A-220-125/2011

³² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje D. V. v. A. V. Nr. 2A-325-611/2010

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje E. D. v. P. D. Nr. 3K-3-175, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Ž. V. v. J. V. byloje Nr. 3K-3-220/2007

nustatytas pareigas (kurias apibendrintai galime įvardinti kaip lojalumo, abipusės pagarbos, moralinės ir materialios paramos pareigos), toks pažeidimas yra esminis, t. y. žymus, turintis didelės reikšmės sutuoktinių tarpusavio santykiams ir įtakos jų tolesnei eigai ir būtent dėl šio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas.

2.2. Preziumuojami kaltės atvejai

Įstatymo leidėjas LR CK 3.60 straipsnio 3 dalyje įtvirtino prezumpciją, kada santuoka yra laikoma iširusia dėl sutuoktinio kaltės, t. y. nustatė sutuoktinio elgesio atvejus, kurie turėtų nekelti abejonių dėl jo kaltės, nebent tokiu elgesiu kaltinamas sutuoktinis įrodytų, kad taip nesiėlgė.

Tai sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą, sutuoktinio neištikimybė, sutuoktinio žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, šeimos palikimas ir visiškas nesirūpinimas ja daugiau kaip vienerius metus. Šiais atvejais sutuoktiniui pakanka įrodyti tik patį faktą, su kuriuo siejama kito sutuoktinio kaltės prezumpcija. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2007 m. gegužės 2 d. nutartyje³⁴, priimtoje civilinėje byloje S. B. vs. R. B., išaiškino, jog LR CK 3.60 straipsnio 3 dalyje nustatyta vieno iš sutuoktinių kaltės dėl santuokos iširimo prezumpcija yra nuginčijama, tačiau kaltinamas dėl santuokos iširimo sutuoktinis turi įrodyti, kad nebuvo aplinkybių, lemiančių kaltės dėl santuokos iširimo prezumpciją, arba kad yra kitų aplinkybių, kurios paneigia jo kaltę arba rodo esant ir kito sutuoktinio kaltę. Pastaruoju atveju, jau ir tas sutuoktinis, kuris įrodė, kad kitas sutuoktinis atliko veiksmus, su kuriais siejama kaltės prezumpcija, turės įrodyti dar ir tai, kad būtent dėl šių kaltojo sutuoktinio veiksmų iširo santuoka. Taigi tuo atveju, kai sutuoktinis, dėl kurio kaltės kitas sutuoktinis įrodo faktines aplinkybes, su kuriuo įstatymas sieja kaltės prezumpciją, pateikia įrodymų ir nurodo faktines aplinkybes, kad santuoka realiai iširo ne dėl šių priežasčių (su kuriomis įstatymas sieja santuokos iširimo kaltės prezumpciją), tai pirmajam sutuoktiniui tenka taip pat pareiga įrodyti, kad santuoka iširo būtent dėl šių priežasčių.³⁵

I. Kudinavičiūtės-Michailovienės nuomone, LR CK 3.60 straipsnio 3 d. pateiktos kaltės prezumpcijos vertintinos kontraversiškai. Ir tik LR CK 3.60 str. 2 d. vertintina teigiamai. Anot teisininkės, ji galėtų būti viena iš santuokos nutraukimo sąlygų, įtvirtintų LR CK 3.55 str. 1 d. 5 p., nes tuomet ji atitiktų Europos šeimos teisės komisijos

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. B., Nr. 3K-3-117/2007

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje J. B. v. J. B., Nr. 3K-3-2/2011

suformuluotų Principų dėl ištuokos ir buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo³⁶ 1:3 punkta, kuriame nustatyti galimi santuokos nutraukimo būdai neįvardijant kaltės kriterijaus³⁷. Manytume, kad tokia teisininkės nuomonei pritarina tik iš dalies, nes toks sutuoktinio elgesys kaip neištikimybė, smurtas sutuoktinio ar kitų šeimos narių atžvilgiu turėtų būti teisiškai įvertintas ir sukelti dėl tokio elgesio kaltam sutuoktiniui neigiamas pasekmes, kurios ir numatytos LR CK kaip santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinio kaltės pasekmė. Tačiau su minėta teisininkės pozicija būtų galima sutikti dėl vieno iš preziumuojamų atvejų, būtent – sutuoktinio nuteisimo už tyčinį nusikaltimą. Šiuo atveju, manytume, būtų tikslingiau šį pagrindą įtraukti į LR CK 3.55 str. 1 d., numatant, kad laisvės atėmimo bausmės atlikimas ilgiau nei vienerius metus už tyčinį nusikaltimą yra pagrindas nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu.

Siekiant tinkamai atskleisti darbo temą, toliau išsamiai nagrinėjama, koks sutuoktinio elgesys gali būti pripažintas kaip pagrindas konstatuoti jo kaltę dėl šeimos iširimo net nesiaiškinant, ar šis elgesys iš tiesų lėmė santuokos pabaigą.

2.2.1. Sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą

Preziumuojama, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės, jeigu jis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso³⁸ (toliau – LR BK) 10 str. Lietuvoje nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. LR BK 11 str. 1 d. nustatyta, kad nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikaltimas laikomas padarytu tyčia, kai asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pavojingus padarinius ir tų padarinių siekia arba sąmoningai leidžia jiems atsirasti.³⁹ Vienintelis asmens nuteisimo už tyčinį nusikaltimą įrodymas yra įsiteisėjęs nuosprendis. Taigi jeigu sutuoktinis nuteisiamas už baudžiamąjį nusižengimą arba netyčinį nusikaltimą, tai nėra pagrindas pripažinti, kad sutuoktinio kaltė yra preziumuojama. Darytina išvada, kad tuo įstatymų leidėjas norėjo pabrėžti, kad itin pavojingą veiką atlikęs sutuoktinis, suprasdamas savo veiksmus ir jos padarinius, turėjo numatyti ir tai, kad toks jo elgesys pažeidžia ir šeimos

³⁶[interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceflonline.net/>>[žiūrėta 2012-02-02]

³⁷ KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 3 (93), p. 33

³⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741

³⁹ ABRAMAVIČIUS, A. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 103

interesus, nes ir šeimos nariams teks patirti jo elgesio pasekmes: tiek turtines (galimas žalos atlyginimas iš bendrosios jungtinės nuosavybės, turto konfiskavimas ir pan.), tiek neturtines (gero šeimos vardo suteršimas, emociniai išgyvenimai ir pan.). Tokiu būdu jis elgiasi nelojaliai, nepagarbiai kito sutuoktinio, vaikų atžvilgiu, nesirūpina jų gerove. Taigi tuo atveju, kai sutuoktinis nuteisiamas už netyčią nusikaltimą, tai nėra pagrindas preziumuoti jo kaltę dėl santuokos iširimo, tai netgi nėra pagrindas nutraukti santuoką vieno sutuoktinio pareiškimu. Vadovaujantis LR CK 3.55 str. 1 d. 4 p. tik tuo atveju, jeigu už netyčią nusikaltimą sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus, santuoka gali būti nutraukiama vieno sutuoktinio prašymu. LAT, atsakydamas į klausimą, ar santuoka gali būti nutraukta pagal LR CK 3.55 straipsnį (bylą išnagrinėjus LR CPK XXXV skyriuje nustatyta tvarka, t.y. supaprastinto proceso tvarka) tuo pagrindu, kad kitas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už tyčią nusikaltimą, išaiškino, kad jeigu vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už tyčią nusikaltimą, kitas sutuoktinis, vadovaudamasis LR CK 3.60 straipsniu, turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu, reikalaujantis nutraukti santuoką dėl už tyčią nusikaltimą nuteisto sutuoktinio kaltės (LR CK 3.62 str. 1 d.). Vadinasi, tuo atveju, kai LR CPK XXXV skyriuje nustatyta supaprastinto proceso tvarka teisme yra gautas vieno sutuoktinio prašymas dėl santuokos nutraukimo, kuris grindžiamas ta aplinkybe, kad kitas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už tyčią nusikaltimą, turi būti taikomas procesinių dokumentų trūkumų ištaisymo institutas (CPK 115 straipsnio 2 dalis, 443 straipsnio 1 dalis).⁴⁰ Svarstyta, ar iš tiesų toks teisinis reguliavimas atitinka kito sutuoktinio interesus. Supaprastinta tvarka nustatyta siekiant apsaugoti šio sutuoktinio interesus ir preziumuojant, kad, sutuoktiniams kartu nebegyvenant ilgiau kaip metus (tame tarpe ir dėl to, kad sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę) šeima iširimo.⁴¹ Jeigu siekiama kaip galima greičiau išsiskirti su laisvės atėmimo bausmę atliekančiu sutuoktiniu, ir jam nesvarbios santuokos nutraukimo pasekmės (tai, kad kaltu dėl santuokos nutraukimo pripažintam sutuoktiniui įstatymas numato tam tikras neigiamas pasekmes, o nekaltam – tam tikras garantijas), svarstyta, ar nebūtų tikslinga palikti pačiam sutuoktiniui nuspręsti, koku pagrindu jis nori nutraukti santuoką: vieno sutuoktinio prašymu ar dėl sutuoktinio kaltės.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gegužės mėn. 20 d. konsultacija Nr. A3-106, kat. 119; 20.1; Teismų praktika 21

⁴¹ BAKANAS, G., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 123

Civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2008 LAT teko atsakyti į klausimą, ar visais atvejais vieno iš sutuoktinių nuteisimas už tyčinį nusikaltimą yra pagrindas pripažinti sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas nutraukė šalių santuoką dėl atsakovės kaltės, remdamasis tuo, kad atsakovė buvo nuteista pagal LR BK 140 straipsnio 1 dalį ir jai skirta su laisvės apribojimu susijusi bausmė; teismas pripažino, kad tokiu būdu ji pažeidė savo kaip sutuoktinės pareigas. Apeliacinės instancijos teismas nesutiko su tokiu sprendimu ir nurodė, kad šalių santuoka iširo ne dėl to, jog atsakovė buvo nuteista už nežymų kito asmens sveikatos sutrikdymą, nes atsakovės nuteisimas už šią veiką neturėjo ir nebegalėjo turėti jokios įtakos faktiškai jau iširusiai santuokai. LAT pripažino, jog apeliacinės instancijos teismas, konstatavęs, kad veiksmai, už kuriuos atsakovė buvo patraukta baudžiamajon atsakomybėn dėl nežymaus asmens sveikatos sutrikdymo, atlikti praėjus pusantro mėnesio nuo šios civilinės bylos iškėlimo teisme, todėl jos nuteisimas nebegalėjo turėti jokios įtakos faktiškai jau iširusiai santuokai.⁴² Kitoje byloje, apeliacine tvarka nagrinėtoje Šiaulių apygardos teisme, ieškovė rėmėsi tuo, kad atsakovas įsiteisėjęsiu teismo nuosprendžiu buvo nuteistas už tyčinį nesunkų nusikaltimą. Šioje byloje svarbu tai, kad atsakovas buvo nuteistas dėl smurto prieš ieškovę. Taigi atsakovo kaltė dėl šeimos iširimo byloje preziumuojama remiantis dviem aplinkybėmis: žiauriu elgesiu prieš sutuoktinį, kurį pagrindžiantis įrodymas yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, ir tuo, kad atsakovas nuteistas už tyčinį nusikaltimą. Atsakovui nepavyko įtikinti nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismo, kad santuoka iširo ne dėl jo kaltės.⁴³

Išanalizavus teismų praktiką santuokos nutraukimo bylose, tenka konstatuoti, kad sutuoktinio nuteisimu už tyčinio nusikaltimo padarymą kaip pagrindu nutraukti santuoką, Lietuvoje remiamasi rečiausiai iš visų kaltės prezumpcijų. Tai būtų dar vienas argumentas, dėl kurio svarstyтина, ar nebūtų tikslinga šį pagrindą susieti su laisvės atėmimo bausme ir numatyti, kad tokiu atveju santuoka nutraukiama vieno sutuoktinio prašymu.

Iš Europos valstybių tik kelių šalių teisės aktuose numatyti santuokos nutraukimo pagrindai, susiję su asmens padaryta nusikalstama veika. Pvz., labai detalus aplinkybių sąrašas įtvirtintas Italijoje⁴⁴. Šios valstybės teisės aktai numato, kad nusikaltimo padarymas yra pagrindas kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo, tačiau nepaisant to,

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-49/2008

⁴³ Šiaulių apygardos teismas Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje V.Š. v. G. Š., Nr. 2A-541-71/2011

⁴⁴ *Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ita_it.htm> [žiūrėta 2012-03-02]

teismas turi įsitikinti, kad santuoka iširo nepataisomai. Sutuoktinis Italijoje gali pateikti prašymą nutraukti santuoką:

kai sudarius santuoką kitas sutuoktinis teismo pripažįstamas kaltu padaręs kokį nors konkretų sunkų nusikaltimą, kuris galėjo arba negalėjo būti padarytas iki santuokos;

už bet kokį nusikaltimą, kurį padarius skiriama laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė arba laisvės atėmimo bausmė, didesnė nei 15 metų, galimai dėl bausmių sudėjimo, taip pat už iš anksto tyčia suplanuotus nusikaltimus, išskyrus politinius nusikaltimus ir nusikaltimus, padarytus konkrečiais moraliniais arba socialiniais pagrindais;

už bet kokį nusikaltimą, kurį padarius skiriama laisvės atėmimo bausmė už kraujomaišą, arba smurtiniai seksualiniai nusikaltimai;

už bet kokį nusikaltimą, kurį padarius skiriama laisvės atėmimo bausmė už sutuoktinio vaiko (-ų) nužudymą arba už sutuoktinio arba jo vaiko (-ų) tyčinį nužudymą;

už bet kokį nusikaltimą, kurį padarius skiriama laisvės atėmimo bausmė, kai asmuo pripažįstamas kaltu pagal du ar daugiau kaltinimus padarius sunkų kūno sužalojimą.

Tuo tarpu Kipro įstatymai taip detalai aplinkybių nereglamentuoja ir konkrečių nusikalstamų veikų neįvardija, o tik susieja su laisvės apribojimo bausmės trukme, nes numato, kad vienas iš santuokos nutraukimo pagrindų yra tai, kad priimamas galutinis apkaltinamasis nuosprendis, pagal kurį sutuoktinis įkalinamas daugiau nei septyneriems metams.⁴⁵

Taigi darytina išvada, kad sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą kaip pagrindas preziumuoti sutuoktinio kaltę kelia pagrįstų abejonių. Siūlytina šį pagrindą susieti su laisvės atėmimo bausmės atlikimu ir papildyti LR CK 3.55 str. 1 d. 4 p. numatant, kad santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio pagrindu yra laisvės atėmimo bausmės atlikimas ilgiau nei vienerius metus už tyčinį ar netyčinį nusikaltimą.

2.2.2. Sutuoktinio neištikimybė

Šiandieniniame pasaulyje vis garsiau deklaruojant seksualinę laisvę, neištikimybės įtaka sutuoktinių santykiams gali būti vertinama įvairiai. Tai, ar būtent dėl šios priežasties iširo šeimyninis gyvenimas, būtina vertinti atsižvelgiant į kiekvieno atvejo aplinkybes, nes šiandien galima sutikti šeimų, kuriose seksualiniai santykiai su trečiu asmeniu, yra abiem sutuoktiniams priimtini, toleruojami ar netgi skatinami. Remiantis tradiciniu

⁴⁵ *Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_cyp_lt.htm> [žiūrėta 2012-03-02]

požiūriu, neištikimybė reiškia savanorišką vieno sutuoktinio lytinį santykiavimą su trečiuoju priešingos lyties asmeniu, o seksualiniai vieno sutuoktinio santykiai su tos pačios lyties asmeniu nereiškia neištikimybės, tačiau tai gali būti pripažinta kitu santuokinių pareigų pažeidimu.⁴⁶ Iš tiesų toks požiūris į neištikimybę kaip santuokos nutraukimo pagrindą, mūsų nuomone, laikytinas pasenusiu, nes neabejotinai sutuoktinį taip pat kaip ir kito sutuoktinio santykiai su priešingos lyties asmeniu, žeidžia ir jo santykiai su tos pačios lyties asmeniu ir yra neabejotinas pagrindas pripažinti sutuoktinį kaltu dėl santuokos iširimo, nereikalaujant iš kito sutuoktinio įrodyti, kad būtent ši aplinkybė lėmė santykių pabaigą. Neištikimybė neabejotinai reiškia lojalumo pareigos pažeidimą, įsipareigojimo išskirtinai ir nuoširdžiai atsiduoti vienas kitam nevykdymą. LAT vienoje iš paskutiniųjų savo nutarčių yra išaiškinęs, kad teismas, vertindamas santuokinę neištikimybę kaip santuokos iširimą lemiančią priežastį, kiekvienu atveju turi nustatyti ne tik tą aplinkybę, kad vienas iš sutuoktinių buvo neištikimas, bet ir tai, kokie buvo sutuoktinių santykiai iki tol, ar vėliau neištikimas sutuoktinis stengėsi išsaugoti, atkurti santuokinius ryšius, taip pat kitas reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.⁴⁷ Toks išaiškinimas sukelia neaiškumą, nes sudaro įspūdį, kad sutuoktinio neištikimybė ne visais atvejais gali būti pripažįstama kaip pagrindas pripažinti neištikimą sutuoktinį kaltu dėl santuokos iširimo. Sutuoktinių santykių iki neištikimybės įvertinimas, be abejo, turi reikšmės sprendžiant, ar nėra antrojo sutuoktinio kaltės, ar santuoka nebuvo iširusi iki neištikimybės, nes ji yra pagrindas konstatuoti sutuoktinio kaltę tik tuo atveju, jeigu jis buvo neištikimas iki faktinio santuokinių ryšių nutrūkimo. Taigi tuo atveju, jeigu neištikimybė įvyko tuo laikotarpiu, kai sutuoktinių tarpusavio santykiai jau buvo pašliję, santuokiniai ryšiai faktiškai jau buvo nutrūkę, neištikimybė nelaikytina santuokos iširimo priežastimi.⁴⁸ Tačiau nelabai aišku, kokią įtaką gali turėti LAT nurodytos neištikimo sutuoktinio pastangos išsaugoti, atkurti santuokinius ryšius; net jeigu neištikimas sutuoktinis ir stengėsi tai padaryti, kitas sutuoktinis, sužinojęs apie neištikimybę, vis tiek gali jaustis apgautas ir nematyti galimybės atkurti santuokinių ryšių dėl prarasto pasitikėjimo sutuoktiniu. Taigi manytume, kad tokiu atveju nekaltam sutuoktiniui turėtų būti palikta galimybė nutraukti santuoką dėl neištikimo sutuoktinio kaltės, nereikalaujant įrodyti, kad būtent dėl šito iširo jų šeimyninis gyvenimas, nepaisant neištikimo

⁴⁶ HARRIS-SHORT, S., MILES, J. *Family law : text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p.350

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje S. Ž. v. J. Ž., Nr. 3K-3-233/2011

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje V. B. v. K. B., Nr. 3K-3-127/2011; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje A. A. v. R. A., Nr. 2A-784-492/2011

sutuoktinio pastangų atkurti santuokinius ryšius. Tačiau tai, kad iki faktinio santuokos iširimo neištikimas sutuoktinis atliko veiksmus, kurie iš esmės reiškia, kad jam santuokinis gyvenimas yra nebesvarbus ir jis nesistengia atgauti kito sutuoktinio pasitikėjimo ir atkurti santuokinius ryšius (pvz., išsina gyventi pas kitą asmenį) neabejotinai reiškia, kad toks jo elgesys lėmė santuokos pabaigą.

Kai kuriose valstybėse, pvz., Portugalijoje⁴⁹, teisės aktais įtvirtinta, kad santuoka negali būti nutraukta, jeigu sutuoktinis savo vėlesniu elgesiu, ypač žodiniu ar tyliu atleidimu, parodė, kad nevertina įvykdyto veiksmo kaip trukdančio bendram gyvenimui. Lietuvoje tokia nuostata įstatymais neįtvirtinta, tačiau iš teismų praktikos galime daryti išvadą, kad pripažįstama, jog net ir praėjus keleriems metas po sužinojimo apie neištikimybę ir sutuoktiniams tęsiant bendrą gyvenimą, sutuoktinis gali remtis neištikimybės faktu santuokos nutraukimo byloje, jeigu jis mano, kad santuokinės neištikimybės faktas turėjo neigiamos įtakos šeimos tolesniam gyvenimui.⁵⁰

Apibendrinami galime konstatuoti, kad neištikimybė kaip pagrindas preziumuoti neištikimo sutuoktinio kaltę egzistuoja tik tuo atveju, jeigu sutuoktinių santuokiniai ryšiai dar nebuvo faktiškai nutrūkę.

2.2.3. Sutuoktinio žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais

LR CK 3.60 str. 3 d. įtvirtina prezumpciją, kad sutuoktinis, kuris žiauriai elgėsi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, yra kaltas dėl santuokos iširimo. Žiaurus šeimos narių elgesys su kitais šeimos nariais yra sunkiau identifikuojamas ir pastebimas, lyginant su kitais smurtiniais atvejais. Šeimos santykiuose neretai neviešinamos tikrosios smurto aplinkybės, nes tai susiję su šeimos narių išgyvenimais, neretai smurtą patyręs asmuo jaučia gėdą dėl savo atžvilgiu patiriamo elgesio, nenori dar labiau pabloginti situacijos, siekiama išsaugoti šeimą ir pan. Nemažiau įtakos šio reiškinio „paslėptumui“ turi ir pačio šeiminiuose santykiuose žiauriai besielgiančio asmens elgesys. Pakankamai dažnai elgesys su savo šeimos nariais viešumoje skiriasi nuo elgesio uždaroje šeimos erdvėje, kurioje nėra pašalinių liudininkų. Kas laikytina žiauriu elgesiu LR CK neapibrėžia, tačiau išanalizavus teismų praktiką darytina išvada, kad teismai šią sąvoką tapatina su smurto sąvoka (pvz., LAT teigia, kad „nuolat trunkantis fizinis ir psichologinis smurtas yra svarbi priežastis, ardanti šeimos gyvenimo, kuris turėtų būti grindžiamas sutuoktinių

⁴⁹ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_por_lt.htm> [žiūrėta 2012-03-02]

⁵⁰ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje T. Š. v. L. Š., Nr. 2A-598-340/2009

tarpusavio pagarba ir parama, pamatus⁵¹) ir savo sprendimus argumentuoja remdamiesi tuo, ar ieškovas įrodė, kad kitas sutuoktinis prieš jį ar kitus šeimos narius naudojo smurtą.

Nagrinėjama tema svarbu atsakyti į klausimą, ar kiekvienas smurto atvejis yra pakankamas pagrindas smurtaujančio sutuoktinio kaltei preziumuoti? Lietuvos ir užsienio viktimologiniuose tyrimuose ir moksliniuose darbuose nurodomos 4 smurto šeimoje rūšys:

1) *psichologinis*. Prie šios smurto rūšies priskiriamas ignoravimas, nekalbėjimas, įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai, šaukimas, barimas, asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas, trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais, daiktų gadinimas (siekiant įbauginti), naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti), grasinimas panaudoti fizinę jėgą ir pan.;

2) *fizinis* - stumdymas, tampymas už plaukų, sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas, ginklo naudojimas ir pan.;

3) *ekonominis* – pvz., pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms, pinigų reikalavimas/atėmimas (alkoholiui ir pan.), neleidžiama partnerei/iui dirbti; iš jos/jo atimami visi pinigai, kontroliuojamas šeimos biudžetas ir vienvaldiškai priimami finansiniai sprendimai, atsisakoma teikti šeimos nariui informaciją apie realią šeimos turtinę padėtį ir pan.;

4) *seksualinis* - vertimas žodžiais ir/arba veiksmais lytiškai santykiuoti. 2008 m. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu buvo atliktas tyrimas⁵² „Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės vertinimas“, kurio rezultatai parodė, kad iš visų smurtą patiriančių moterų 87,34% patiria psichologinį smurtą, 48,10% patiria fizinį smurtą, 27,85% patiria ekonominį smurtą, 11,39% patiria seksualinį smurtą. Tačiau daugelis iš jų nemanė, kad dėl to jų šeimyninis gyvenimas yra nesusiklostęs: santykius kaip iš esmės gerus, nepaisant kartais kylančių konfliktų vertina 72,3% fizinį/seksualinį smurtą patiriančių moterų. Tai parodo, jog smurtas šeimoje vis dar dažnai suvokiamas kaip normali santykių dalis ir jis nėra priežastis skyryboms.

Vis dėlto nagrinėdami teismų praktiką skyrybų bylose galime pastebėti, kad sutuoktinio smurtas gana dažnai nurodomas kaip skyrybų priežastis. Kai kurie

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje T. S. v. J. S., Nr. 3K-3-113/2011

⁵² *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės vertinimas. Tyrimo ataskaita*, 2008. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>>[žiūrėta 2012-03-02]

teisininkai⁵³ teigia, kad tam, kad įrodytų smurtą, ieškovas turi įtikinti teismą, kad atsakovo žiaurus, smurtinis elgesys yra besikartojantis ir sukelia neigiamas pasekmes ieškovo fizinei ar/ir psichinei sveikatai; vienintelis smurto atvejis neatitinka „besikartojančio elgesio“ kriterijaus, nebent jis būtų ypatingai žiaurus. Tai patvirtina ir Lietuvos teismų praktika, daugeliu atvejų nurodomas nevienkartinis, pasikartojantis sutuoktinio smurtinis elgesys. Vienoje iš bylų vienkartinis smurto atvejis, kuris buvo įrodinėjamas ieškovės ir liudytojų parodymais, nebuvo pripažintas kaip pagrindas preziumuoti atsakovo kaltę. Tačiau tai, kad smurto atvejis buvo vienintelis nebuvo pagrindinis teismo argumentas; šioje byloje teismas argumentavo, kad ieškovės nurodytas smurto prieš ją panaudojimo faktas neduoda pagrindo konstatuoti atsakovo kaltę dėl santuokos iširimo, remiantis dar ir tuo, kad po nurodyto smurto atvejo sutuoktiniai kartu gyveno dar keletą metų, t.y. atsakovo prieš ieškovę panaudotas fizinis smurtas netrukdė ieškovei gyventi su atsakovu šeimyninį gyvenimą dar porą metų.⁵⁴

Nors daugelyje bylų pagrindas pripažinti sutuoktinių kaltu dėl santuokos iširimo buvo fizinis smurtas, tačiau pastebėtina, kad Lietuvos teismai kaip pagrindą konstatuoti sutuoktinio kaltę pripažįsta ir psichologinį bei ekonominį smurtą. Pvz., vienoje iš bylų, tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad atsakovas ieškovės atžvilgiu nuolat naudojo psichologinį smurtą. Šioje byloje konstatuota, kad atsakovo smurtas pasireiškė tuo, kad atsakovas santuokoje nuolat reikšdavo ieškovei priekaištus, negarbingai manipuliavo jos praeitimi ir vertė jaustis nepilnaverte, moraliai nelygia jam, neleisdavo ieškovei laisvai žiūrėti televizoriaus, naudotis kompiuteriu, lankyti tėvų, neleisdavo jai dalyvauti darbo kolektyvo šventėse, o pastarajai vieną kartą į šventę išėjus, neįleido jos į namus, dėl ko teko kviesti policiją, vadindavo ieškovę ir vaikus žeminančiais („Zosė“, dukrą „merga“ ir „stora“, sūnų „susliku“) ir įžeidžiančiais žodžiais, ribodavo maistą nepilnamečiais buvusiems vaikams, neteikdavo išlaikymo nepilnametei dukrai, dėl ko ieškovė turėjo kreiptis į teismą ir prisiteisti išlaikymą vaikui, tyčia erzinančiai sekiodavo paskui ieškovę. Šioje byloje teismai pripažino, kad atsakovas naudojo ir ekonominį smurtą, kuris pasireiškė tuo, kad jis vienasmeniškai valdė ieškovės pinigus neleidžiant jai laisvai disponuoti uždirbtomis lėšomis, neteikė ieškovei informacijos apie realią šeimos turtinę padėtį, finansus ir jų tvarkymą, apie dalyvavimą

⁵³ KELLY WEISBERG D. *Family Law.*, USA, Aspen Publisher, 2008, p. 11

⁵⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 16 d. sprendimas civilinėje byloje R. L. v. O.L., Nr. 2A-644-115/2010

prekybos automobiliais versle, nederino su ieškove savo finansinių veiksmų, nepaisė jos nuomonės.⁵⁵

Ar gali būti pats nukentėjęs sutuoktinis pripažintas prisidėjusiu prie smurto jo atžvilgiu ir todėl kaltas dėl santuokos iširimo taip pat, kaip ir smurtavęs sutuoktinis? Pasirodo, į šį klausimą vienoje iš bylų⁵⁶ pirmosios instancijos teismas atsakė teigiamai. Jis nurodė, kad atsižvelgiant į tai, kad sutuoktinė, žinodama, kad tuo metu jos ir vyro santykiai buvo įtempti bei žinodama savo vyro asmenybės bruožus, turėjo imtis pakankamų priemonių konfliktinei situacijai išvengti, o tokių priemonių nesiėmusi ji prisidėjo prie santuokos iširimo ir santuoką nutraukė dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Kaip teisingai pažymėjo apeliacinės instancijos teismas, tokiu būdu pirmosios instancijos teismas faktiškai pateisino fizinio smurto panaudojimą šeimyninio konflikto metu. Reikia pažymėti, kad netgi tuo atveju, kai nagrinėjant bylą nustatoma, kad nukentėjęs sutuoktinis nebuvo pagarbus ir lojalus smurtavusiam sutuoktiniui, ir galbūt tokiu savo elgesiu paskatino kito sutuoktino smurtą, tai negali būti pagrindas pripažinti ir nukentėjusįjį sutuoktinį kaltu dėl santuokos iširimo. Kaip teigia LAT „nustačius smurtinio pobūdžio sutuoktinio elgesio šeimoje faktus, neteisinga konstatuoti kito sutuoktinio kaltę remiantis vien tik lojalumo ir pagarbos nebuvimu apskritai, nes tokiomis aplinkybėmis sudėtinga išsaugoti pagarba ir pasitikėjimu grindžiamus santykius. Tokiu atveju kito sutuoktinio kaltei konstatuoti turėtų būti nustatyti konkretūs šio sutuoktinio pareigų pažeidimo faktai“.⁵⁷ Autorės nuomone, fizinio smurto panaudojimas šeimoje yra neteisėtas, negali būti pateisinamas ir toleruojamas, net jeigu viena iš konflikto šalių yra neteisi.

Smurtas kaip pagrindas konstatuoti sutuoktinio kaltę dėl santuokos nutrūkimo gali būti nukreiptas ne tik į kitą sutuoktinį, bet ir į kitus šeimos narius, taigi ir vaikus. Lietuvoje dar pasitaiko atveju, kai tėvai auklėja savo vaikus naudodami fizinės bausmės ir mano, kad toks elgesys nėra smurtinis. Teismai šiuo atveju kategoriški - fizinės bausmės vaikui už netinkamą elgesį nesuderinamos su tėvų pareiga rūpinis vaiko fizine ir psichine sveikata, žemina nepilnamečio orumą, yra nepriimtinos tiek teisės, tiek moralės požiūriu ir absoliučiai negali būti toleruojamos civilizuotoje šeimoje.⁵⁸

⁵⁵ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. A. B., Nr. 2A-679-212/2011

⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje T. Š. v. L. Š., Nr. 2A-598-340/2009

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje T. S. v. J. S., Nr. 3K-3-113/2011

⁵⁸ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. Ž. B., Nr. 2A-805-340/2010

2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas⁵⁹, kuriuo siekiama ginti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje, greitai reaguoti į iškilusią grėsmę, imtis prevencijos priemonių, taikyti apsaugos priemones ir teikti tinkamą pagalbą. Svarbiausia šio įstatymo naujovė – norint sulaikyti smurtaujančią asmenį nebereikia raštiško nukentėjusiojo skundo. Ikiteisminis tyrimas pradedamas be jo, nustačius pareigūnui nusikalstamos veikos požymius. Nuo įstatymo įsigaliojimo iki 2012 m. sausio 29 d. (t.y. per truputį daugiau nei vieną mėnesį) policijos įstaigos jau registravo 4 tūkst. 445 iškvietimus dėl smurto artimoje aplinkoje, pradėjo 1 tūkst. 474 ikiteisminius tyrimus.⁶⁰ Kokią įtaką šio įstatymo priėmimas ir taikymas turės santuokos nutraukimo bylose, parodys laikas, tačiau autorės nuomone, tai, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas nesant raštiško aukos skundo turėtų sąlygoti padidėjusį ikiteisminių tyrimų skaičių ir, tikėtina, nuteisimų už smurtą šeimoje atvejų, o tai savo ruožtu reikštų, kad daugiau nukentėjusių nuo smurto šeimoje sutuoktinių turės įrodymų apie jų (ar jų šeimos narių) atžvilgiu kito sutuoktinio naudotą smurtą ir galės pagrįstai tikėtis, kad jų ieškinys dėl santuokos nutraukimo dėl kito sutuoktinio kaltės bus patenkintas.

Taigi apibendrinant konstatuotina, kad LR CK 3.60 str. 3 d. įtvirtinta sutuoktinio kaltės prezumpcija dėl jo žiauriaus elgesio su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, remiantis teismų praktika reiškia, kad sutuoktinis turi įrodyti smurtinį kito sutuoktinį elgesį, o smurtas gali būti tiek fizinis, tiek psichologinis, tiek ekonominis.

2.2.4. Šeimos palikimas ir visiškas nesirūpinimas ja daugiau kaip vienerius metus

LR CK 3.60 str. 3 d. nustatyta, kad sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo preziumuojama, jeigu sutuoktinis paliko šeimą ir daugiau nei vienerius metus ja nesirūpina. Teorijoje pripažįstama, kad šeimos palikimo esmė yra tai, kad sugriaunamas šeimos „*consortium vitae*“ (bendras gyvenimas), nesant tai pateisinančių aplinkybių ir kito sutuoktinio sutikimo. Ši aplinkybė kaip pagrindas santuokos nutraukimui susideda iš dviejų elementų: fizinio – sutuoktinių atsiskyrimas *de facto*, ir psichinio – „*animus diserendi*“, t.y. ketinimo, sumanymo nutraukti šeimyninius ryšius.⁶¹ Abu šie elementai

⁵⁹ Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475

⁶⁰ Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-09]. Prieiga per internetą: < <http://www.policija.lt/index.php?id=15073> > [žiūrėta 2012-03-09]

⁶¹ HARRIS-SHORT S., MILES J. *Family law* : text, cases, and materials. Oxford : Oxford University Press, 2007, p.361

turi egzistuoti įstatymuose nustatyta terminą, Lietuvoje – vienerius metus. LAT aiškina⁶², kad Lietuvos įstatymai reikalauja kitokių dviejų aplinkybių viseto:

- 1) *šėimos palikimo,*
- 2) *visiško nesirūpinimo ja daugiau kaip vienerius metus.*

Nustatant pirmąją aplinkybę, t.y. jog sutuoktinis paliko šeimą, negalima apsiriboti faktu, jog sutuoktinis fiziškai nebūna kartu su kitu sutuoktiniu ir (ar) kitais šėimos nariais vienoje patalpoje, pvz., sutuoktinio išvykimas į kitą valstybę dėl darbo nėra savaimė patvirtinantis šėimos palikimą faktas; tai, kad sutuoktinis rūpinasi šeimą ir po to, kai išėina gyventi atskirai, teikia vaikams išlaikymą, padeda išlaikyti butą taip pat nereiškia, kad jis paliko šeimą ir ja nesirūpina LR CK 3.60 str. 3 d. prasme. Ir priešingai - tai, kad sutuoktiniai gyvena „po vienu stogu“ dar nereiškia, kad jie gyvena santuokinę gyvenimą, nes šėimos palikimo ir nesirūpinimo fakto konstatavimas galimas ir gyvenant toje pačioje patalpoje, pvz., sutuoktinis atsiskiria ir užsidaro viename ar keliuose namo kambariuose ir nenori turėti jokių reikalų su kitu sutuoktiniu, neprisideda prie bendro ūkio ir pan., taigi gyvena ne kaip sutuoktiniai, o greičiau kaip kaimynai. Šėimos palikimo aplinkybei nustatyti būtina įvertinti objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų visetą: sutuoktinių tarpusavio psichologinius santykius, šių santykių įtaką ir galimas pasekmes kitiems šėimos nariams, ypač vaikams, sutuoktinio valios dėl gyvenimo (ar negyvenimo) šėimoje savanoriškumą, patalpos, į kurią persikelia, atitiktį būstui keliamiems reikalavimams, kokiomis sąlygomis kitoje patalpoje išvykęs sutuoktinis naudojasi ir kt.

Nustatant antrąją aplinkybę - visišką nesirūpinimo šeimą daugiau kaip vienerius metus - svarbu įvertinti šeimą palikusio sutuoktinio objektyvias galimybes rūpintis šeimą. Tuo atveju, jeigu palikęs šeimą sutuoktinis turi objektyvias galimybes padėti šeimai tiek moraliai, tiek materialiai, tačiau to nedaro, bus pagrindas pripažinti jį kaltu dėl santuokos iširimo, tačiau jam tokių galimybių neturint – tokio pagrindo nebus.

Be to, LAT minėtoje nutartyje pažymi, kad teismas turi kompleksiskai įvertinti ir kitas aplinkybes: sutuoktinių tarpusavio santykius iki faktinio santuokos iširimo, kiekvieno iš sutuoktinių elgesį ir pastangas santuokai išsaugoti tarpusavio santykių pablogėjimo metu ir kitas galinčias būti reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.

Taigi siekiant nutraukti santuoką dėl to, kad sutuoktinis ją paliko ir nesirūpina, būtina įrodyti, kad kaltu dėl santuokos iširimo siekiamas pripažinti sutuoktinis turėjo galimybes rūpintis šeimą, tačiau to nedarė dėl subjektyvių priežasčių.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. D. Ž., Nr. 3K-3-222/2009

2.3. Mišri kaltė santuokos nutraukimo byloje

LR CK 3.61 str. 2 d. įtvirtintas mišrios sutuoktinių kaltės institutas.⁶³ Tai reiškia, kad dėl santuokos iširimo kaltais pripažįstamas ne vienas iš sutuoktinių, o abu kartu. Tokį sprendimą bylą nagrinėjantis teismas gali priimti tiek vienos iš šalių, tiek abiejų šalių prašymu, tiek ir savo iniciatyva. Svarbu pažymėti, kad ir šiuo atveju turi būti nustatoma, kaip konkrečiai pasireiškė kiekvieno iš sutuoktinių kaltė ir kad šie abipusiai pažeidimai buvo esminiai, t. y. vienokiu ar kitokiu mastu vis dėlto turėjo įtakos santuokos iširimui, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Nagrinėjant santuokos nutraukimo bylas pasitaikydavo atvejų, kai žemesnės instancijos teismai nepaisydavo šio reikalavimo ir nenurodydavo, kaip konkrečiai pasireiškė kiekvieno sutuoktinio kaltė. Pvz., pirmosios instancijos teismas nustatė, kad šalys skyrium gyvena nuo 2003 m. rugsėjo mėnesio pabaigos, per teismo nustatytą terminą nesusitaikė. Iš šalių paaiškinimų teismas nustatė, kad šalys tarpusavyje nesutarė, nekūrė šeimos santykių, kaip bendro gyvenimo pagrindo, sutuoktinių santykiuose nebuvo pagarbos vienas kitam. Teismas nurodė, kad dėl šeimos iširimo šalys kaltino viena kitą, tačiau tai patvirtinančių įrodymų nepateikė. Su pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvais ir išvadomis apeliacinės instancijos teismas sutiko. Tačiau LAT pripažino, kad teismai netinkamai taikė teisės normas, nes nenustatė, kokias pareigas pažeidė abu sutuoktiniai, dėl ko tapo negalimas bendras sutuoktinių gyvenimas.⁶⁴ Tačiau mišriai sutuoktinių kaltei konstatuoti, LAT nuomone, pakanka, kad teismas nustatytų, jog pagrindinė santuokos iširimo priežastis yra skirtingi šalių požiūriai į atskirų problemų sprendimą, skirtingi charakteriai ir nebegalėjimas bei nebenorėjimas šių požiūrių suderinti tarpusavyje. Tokiu būdu faktiškai konstatuojama, kad abi šalys nebuvo lojalios ir negerbė viena kitos, neprisidėjo prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo ir tai bendrą sutuoktinių gyvenimą padarė negalimu.⁶⁵

Išanalizavus teismų praktiką LR CK 3.61 str. 2 d. taikymo prasme, pastebima tendencija nenustačius preziumuojamą sutuoktinių kaltę pagrindžiančių aplinkybių, sutuoktinių kaltę grįsti lojalumo pareigos pažeidimu. Vienoje iš savo nutarčių LAT yra pasisakęs, kad lojalumo pareigos, nustatytos CK 3.27 straipsnyje, pažeidimas sudaro pagrindą išvadai apie abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, jeigu abu sutuoktiniai nebuvo lojalūs, jeigu tą pareigą pažeidė iš esmės – kad dėl to sutriko

⁶³ BAKANAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 132

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje G. V. v. D. V., Nr. 3K-3-620/2005

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. M. U., Nr. 3K-3-331/2004

tarpusavio nuolatinis bendravimas, nebuvo išsiaiškintos nepasitikėjimo vienu iš sutuoktinių aplinkybės ir priežastys ir nebuvo ieškoma bendro sutarimo, kuris ateityje padėtų atkurti darnius santuokinius ryšius.⁶⁶ Kitoje byloje visi bylą nagrinėję teismai pripažino santuoką iširus dėl abiejų sutuoktinių kaltės remdamiesi tuo, kad žmona nenorėjo įsidarbinti, buvo emociškai nestabili, inicijuodavo ginčus, įtraukdavo nepilnametę dukterį į šeimos barnius, netolerantiškai elgėsi savo sutuoktinio atžvilgiu ir tokiu savo elgesiu sudarė pagrindą kilti konfliktams, peraugdavusiems į abipusį fizinį smurtą, ką patvirtina abipusiai ginčo šalių kreipimaisi į policiją, jų reiškiami priešpriešiniai kaltinimai dėl smurto naudojimo.⁶⁷ Taigi jeigu nustatoma, kad sutuoktiniai negerbia vienas kito, neprisideda pagal galimybes prie bendrų šeimos poreikių patenkinimo, tai yra pagrindas teismui nustatyti abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo.

Svarbu pažymėti, kad LR CK 3.61 straipsniui taikyti nagrinėjamu atveju neturi teisinės reikšmės tai, kad vienas iš sutuoktinių šias pareigas pažeidė daugiau, o kitas – mažiau. Abiejų sutuoktinių kaltei dėl santuokos iširimo konstatuoti pakanka nustatyti, kad lojalumo pareigą pažeidė abu sutuoktiniai ir kad šie abipusiai pažeidimai buvo esminiai. LAT yra pažymėjęs, kad nustačius, jog santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, aplinkybė, kad vieno sutuoktinio kaltė (kaltės laipsnis) dėl santuokos nutraukimo būtų didesnė negu kito sutuoktinio (jeigu tokia aplinkybė nagrinėjamu atveju ir būtų nustatyta), nepaneigtų teismų išvados dėl būtent abiejų sutuoktinių kaltės egzistavimo.⁶⁸ Taip pat pastebėtina, kad nustatant mišrią sutuoktinių kaltę neturi reikšmės, ar kurio nors sutuoktinio kaltė yra grindžiama LR CK įtvirtintomis kaltės prezumpcijomis. Jeigu nustatoma, kad kitas sutuoktinis irgi iš esmės pažeidė savo pareigas ir bendras gyvenimas tapo negalimas būtent dėl šių pažeidimų, teismui yra pagrindas konstatuoti, kad dėl santuokos iširimo kalti abu sutuoktiniai.⁶⁹

2.4. Santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės tvarka

Santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės tvarkos ypatumus reglamentuoja kelios LR CK normos, t.y. 3.62-3.64 str. Priešingai nei nutraukiant santuoką bendru

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. A. B.*, bylos Nr. 3K-3-14/2008

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės mėn. 27 d. nutartis civilinėje byloje *D. V. J. v. V. J.*, Nr. 3K-3-243/2010

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. J. B.*, Nr. 3K-3-2/2011

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. K. B.*, Nr. 3K-3-127/2011

sutarimu arba vieno sutuoktinio prašymu (kai byla nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka), siekiant nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės, teismui paduodamas ieškinys ir byla nagrinėjama ieškinio teisenos tvarka. Nutraukiant santuoką turi būti išsprendžiami visi su jos nutraukimu susiję klausimai: sutuoktinių nepilnamečių vaikų išlaikymas ir jų gyvenamosios vietos nustatymas, bendro sutuoktinio turto padalijimas ir jų tarpusavio išlaikymas. Pažymėtina, kad nepaisant to, kad ieškovas kaltina atsakovą dėl santuokos iširimo, vadovaujantis LR CK 3.64 str. teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikinti, teismas privalo pasiūlyti sutuoktiniams taikiai išspręsti santuokos nutraukimo pasekmes. Jeigu sutuoktiniai susitaria, kyla tokios pat teisinės pasekmės kaip ir santuoką nutraukus bendru sutarimu.

Taigi jeigu vienas iš sutuoktinių pareiškia ieškinį dėl santuokos nutraukimo LR CK 3.60 str. nustatyta tvarka, tačiau, nagrinėjant bylą ieškinio teisenos tvarka, sutuoktiniai pateikia teismui sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių padarinių, byla toliau nagrinėjama ypatingosios teisenos tvarka ir santuoka nutraukiama bei kiti santuokos nutraukimo padariniai išsprendžiami pagal LR CK 3.53 str. Santuokos nutraukimo byla šiais atvejais nagrinėjama supaprastinto (sumarinio) proceso tvarka, nes nėra sutuoktinių ginčo, taigi teismas privalo tik patikrinti, ar sutuoktinių sudaryta sutartis dėl santuokos nutraukimo padarinių yra teisėta ir nepažeidžia kurio nors teisių, ir ar tikrai santuoka iširo ir sutuoktinių neįmanoma sutaikyti. Nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu galima tik tada, kai sutuoktiniai sutaria ne tik dėl santuokos nutraukimo, bet ir dėl teisinių jos padarinių. Tokiu atveju būtent pačių šalių valia sukuriama prielaidos santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimą baigti LR CK trečiosios knygos II dalies IV skyriaus antrojo skirsnio nustatyta tvarka ir sąlygomis - esant abiejų sutuoktinių bendram sutikimui (LR CK 3.51 straipsnis). Kaip išaiškino LAT, toks bylos proceso vyksmas šalių teisių ir interesų nepažeidžia, o priešingai – užtikrina šalių teisę ir suteikia galimybę pasinaudojant civilinio proceso dispozityviškumo principu pačioms šalims laisvai naudotis savo materialinėmis ir procesinėmis teisėmis bylos proceso metu, o tuo pačiu įtakoti pačią bylos proceso eigą.⁷⁰

Taigi šeimos teisiniai santykiai ne visada pasibaigia kaltųjų dėl šeimos santykių iširimo išaiškinimu net ir tuo atveju, kai santuokos nutraukimo procesas buvo pradėtas siekiant konstatuoti, kad vienas iš sutuoktinių yra kaltas dėl iširusio santuokinio gyvenimo.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. liepos mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje L. D. v. K. D., Nr. 3K-3-1040/2002

LR CK 3.60 str. 1 d. nustatyta, kad sutuoktinis gali reikalauti nutraukti santuoką LR CK III knygos IV skirsnyje nustatytais pagrindais, jeigu ji faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio kaltės. Lingvistinis šios teisės normos aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad kreiptis į teismą su ieškiniu LR CK 3.60 str. pagrindu gali tik tas sutuoktinis, kuris nėra kaltas dėl santuokos iširimo. Teismų praktikoje iškilus klausimui, ką daryti, kaip teismui reaguoti gavus ieškinį dėl santuokos nutraukimo, kuriame pats ieškovas reikalauja nutraukti santuoką dėl jo kaltės, LAT išaiškino⁷¹, kad ieškinys dėl santuokos nutraukimo LR CK 3.60 str. pagrindu gali būti grindžiamas ne tik ta aplinkybe, kad santuoka faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio, t.y. atsakovo, kaltės, bet ir tuo pagrindu, kad dėl santuokos iširimo yra kaltas pats ieškovas arba dėl to kalti abu sutuoktiniai. Tokio išaiškinimo laikosi Lietuvos teismai ir priima ieškinius, grindžiamus tiek ieškovo, tiek ir abiejų sutuoktinių kalte⁷². Tačiau teorijoje esama ir kitokių nuomonių. Pvz., A.Juškevičiūtė, savo magistro baigiamajame darbe⁷³ teigia, kad aukščiau nurodyta LAT nuostata, kad ieškinys gali būti grindžiamas paties ieškovo kalte, neatitinka įstatymo leidėjo tikslų, įtvirtinant visiškai naują Lietuvos teisėje santuokos nutraukimo būdą dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės. Ši autorė argumentuoja tuo, kad „pagrindinis santuokos nutraukimo būdo įtvirtinimo tikslas būtent ir yra apginti nekaltąjį sutuoktinį nuo kito sutuoktinio, pažeidžiančio santuokines pareigas, numatant pastarajam atsakomybę už santuokos iširimą ir taip suteikiant nukentėjusiajam sutuoktiniui tam tikrą satisfakciją. Suteikus kaltajam sutuoktiniui teisę kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo, remiantis tik savo kalte, kaip tik būtų pažeidžiami, o ne ginami nekaltojo sutuoktinio interesai, kadangi santuokos nutraukimo procesas būtų pradėtas jam nepageidaujant. Taip pat nesąžiningas sutuoktinis, pasinaudodamas jo kalte įrodančiais faktais, įgytą teisę nutraukti santuoką jo vienašaliu reikalavimu net nepraėjus vieneriems metams nuo santuokos sudarymo (tai viena iš sąlygų nutraukti santuoką bendru sutuoktinių sutikimu) ar vienerių metų separacijos laikotarpiui (sąlyga nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu) ir taip susidarytų paradoksali situacija, kai tyčinis sutuoktinio pareigų pažeidimas palengvintų galimybę nutraukti santuoką. Tuo tarpu įstatymo leidėjo tikslas buvo priešingas – sugriežtinti santuokos nutraukimo tvarką Lietuvoje, žymiai apribojant sutuoktinių teisę nutraukti santuoką tik vieno iš jų reikalavimu.“ Autorės nuomone, su aukščiau išdėstyta pozicija negalima sutikti dėl šių priežasčių. Visų pirma, aiškinant lingvistiškai, taip

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio mėn. 8 d. konsultacija Nr. A3-103, kat. 115; 118; 125.1; 66; 69.3; Teismų praktika 21

⁷² Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje P. B. v. D. B., Nr. 3k-3-201/2005; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje D. V. v. A. V., Nr. 2A-325-611/2010

⁷³ JUŠKEVIČIŪTĖ, A. *Santuokos nutraukimo sąlygos*. Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 54

reikėtų aiškinti ne tik LR CK 3.60 str. 1 d., bet ir LR CK III knygos IV skirsnyje pavadinimą, kuriame kalbama ne tik apie sutuoktinio, bet ir apie sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo. Tai, kad nustatant abiejų sutuoktinių kaltę yra vadovujamasi ne tik LR CK 3.61 str., bet ir LR CK 3.60 str., rodo ir tai, kad nustatant santuokinių pareigų pažeidimus yra vadovujamasi būtent LR CK 3.60 str. nustatytais kaltės kriterijais. LAT išreikštą poziciją pagrindžia ir tai, kad būtent teismui yra paliekama teisė nuspręsti, kad nepaisant to, ar atsakovas pateikė priešieškinį, kuriame reikalaujama pripažinti ieškovo kaltu dėl santuokos iširimo, ar tokio priešieškinio nepateikė ir savo argumentus dėl to, kad jis nekaltas dėl santuokos iširimo išdėsto atsiliepime į ieškinį, teismas gali pripažinti ieškovo kaltu dėl santuokos iširimo⁷⁴. Iš tiesų pripažinus, kad teisė kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo remiantis LR CK 3.60 str. suteikiama tik „nekaltam“ sutuoktiniui, gali susidaryti situacija, verčianti kaltąjį sutuoktinį dirbtinai sugalvoti ir įrodinėti kito sutuoktinio pareigų pažeidimus ir tokiu būdu turėti galimybę kreiptis remiantis minėta įstatymo nuostata. Toks elgesys iš esmės galėtų dar labiau supriešinti sutuoktinius. O priešingu atveju, kaltam sutuoktiniui elgiantis sąžiningai ir pripažįstant savo kaltę bei atvirai elgiantis skyrybų procese, buvusių sutuoktinių santykiai galėtų išlikti pagarbi, o tai svarbu ypač tais atvejais, kai sutuoktiniai turi vaikų. Iš tiesų sutuoktinių santykiai yra labai specifiniai, ir neretai labai sunku nustatyti, kuris iš tiesų kaltas dėl santuokos iširimo, ypač, jeigu abu sutuoktiniai nesiėlgė pagarbiai vienas kito atžvilgiu, nebuvo pakantūs, lojalūs ir pan. Tokiais atvejais nepavykus taikiai susitarti dėl skyrybų ir vienam iš sutuoktinių iš esmės nepritariant joms (neretai ne dėl to, kad realiai norėtų išsaugoti santuoką, bet dėl keršto, neapykantos, noro apsunkinti buvusio sutuoktinio gyvenimą), sąžiningiausias būdas išsiskirti išvengiant dar didesnių nesutarimų su buvusiu sutuoktiniu būtų pripažinti savo kaltę (jeigu ji akivaizdi, pvz., vienas iš preziumuojamų kaltės atvejų) arba prašyti pripažinti abiejų sutuoktinių kaltę. Autorės įsitikinimu, nuomonė, kad suteikus kaltajam sutuoktiniui teisę kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo, remiantis tik savo kalte, kaip tik būtų pažeidžiami, o ne ginami nekaltąjo sutuoktinio interesai, kadangi santuokos nutraukimo procesas būtų pradėtas jam nepageidaujant, yra teisinga tik iš dalies. Tai, kad santuokos nutraukimas galėtų būti pradėtas nekaltam sutuoktiniui nepageidaujant, yra tiesa, tačiau manydamas, kad santuoką dar galima išsaugoti, remiantis LR CK 3.64 str. 3 d. ir 3.54 str. 2 d., jis gali prašyti teismo nustatyti terminą sutuoktiniams susitaikyti ir jeigu toks prašymas neprieštarauja paties sutuoktinio ar jo

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje K. K. v. R. K., bylos Nr. 3K-3-608/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2009

nepilnamečių vaikų interesams teismas tokį prašymą turėtų tenkinti. Argumentas, kad tyčinis sutuoktinio pareigų pažeidimas palengvintų galimybę nutraukti santuoką, nes taip galima išvengti LR CK 3.51 str. 1 d. ir 3.55 str. 1 d. 1 p. nustatyto vienerių metų termino, manytina, taip pat yra neįtikinantis, nes galimybė kreiptis į teismą išvengiant minėto termino taikymo dar nereiškia, kad santuokos nutraukimas būtų lengvesnis negu taikant nurodytas teisės normas. Visais atvejais, jau vien tai, kad byla pagal LR CK 3.60 str. nagrinėjama ieškinio teisenos, o ne supaprastinto proceso tvarka, neleidžia tikėtis, kad byla bus išnagrinėta greičiau ar pasiruošimas tokiai bylai atims mažiau laiko ir jėgų. Teisininkas V. Mikelėnas taip pat teigia, kad LR CK 3.60 str. įtvirtintas ištuokos kaip sankcijos institutas.⁷⁵ Su tokia pozicija sutiktume tik iš dalies, nes abejotina, ar pati ištuoka gali būti pripažįstama kaip sankcija; asmeniui, kuris nemato prasmės toliau palaikyti santuokinių ryšių, turbūt didesnė sankcija už netinkamą santuokinių pareigų vykdymą būtų jo vertimas toliau gyventi santuokoje. Tačiau remiantis LR CK nuostatomis, numatančiomis, kokios kyla pasekmės, pripažinus santuoką iširusia dėl vieno sutuoktinio kaltės, neabejotinai galime pastebėti sankcijos elementų, t.y. dėl santuokinių pareigų nevykdymo kaltam sutuoktiniui kylančios neigiamos pasekmės yra kaip sankcija, o ne pati ištuoka.

Apibendrinami galime teigti, kad nors lingvistiškai aiškinant LR CK 3.60 str. 1 d. nuostatas, galėtume daryti išvadą, kad kreiptis į teismą dėl ištuokos minėtu pagrindu turi teisę tik nekaltas sutuoktinis, vis dėlto pritartina LAT išdėstyta pozicijai, kad santuokos iširimą galima grįsti tiek savo, t.y. ieškovo, tiek ir abiejų sutuoktinių kalte.

⁷⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.246-247

III. SANTUOKOS NUTRAUKIMO DĖL VIENO IŠ SUTUOKTINIO (SUTUOKTINIŲ) KALTĖS TEISINĖS PASEKMĖS

Santuokos nutraukimas visada sukelia teisinius padarinius: tiek asmeninius neturtinius, tiek ir turtinius padarinius. Nutraukiant santuoką dėl vieno sutuoktinio kaltės kylantys padariniai pasižymi tam tikra specifika lyginant su kitais dviem santuokos nutraukimo būdais (vieno sutuoktinio prašymu ar abiejų susitarimu). Įstatymas šiuo atveju santuokos nutraukimo teisinius padarinius modeliuoja, viena vertus, kaip sankciją kaltam sutuoktiniui už santuokos išardymą, kita vertus, kaip tam tikrą satisfakciją nekaltam sutuoktiniui.⁷⁶ Tačiau įstatyme nurodyto neigiami santuokos nutraukimo teisiniai padariniai kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui taikomi tik ieškovo reikalavimu: pareikšti tokį reikalavimą yra ieškovo teisė, bet ne pareiga. Todėl gali būti, kad ir santuoką nutraukus dėl atsakovo kaltės jokių papildomų neigiamų teisinių padarinių jam neatsiras, jeigu ieškovas nereikalaus jų taikyti.

Šiems padariniams reglamentuoti skirtas atskiras LR CK straipsnis, būtent LR CK 3.70 str., tačiau atskiros nuostatos numatytos ir kituose straipsniuose – LR CK 3.67 str. 2 d., 3.69 str. 2 d, 3.72 str. 4 d. Toliau darbe nagrinėjama, kuo pasireiškia teisinių pasekmių ypatumai konstatavus, kad dėl santuokos iširimo kaltas vienas iš sutuoktinių.

3.1.Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms

Pagrindinis neturtinis teisinis santuokos nutraukimo padarinys, kylantis nutraukus santuoką bent kuriuo pagrindu – buvę sutuoktiniai praranda sutuoktinių teisinį statusą. Tad nuo santuokos nutraukimo momento jie gali sudaryti naują santuoką. Be to, nuo santuokos nutraukimo momento jie netenka tų neturtinių teisių, kurios pripažįstamos tik sutuoktiniams, taip pat jiems nebetaikomi tie ribojimai, kurie taikomi tik sutuoktiniams, pvz., nutraukus santuoką, baigiasi tokios sutuoktinių tarpusavio asmeninės neturtinės teisės ir pareigos kaip lojalumo, abipusės pagarbos ir pan. pareigos⁷⁷.

Tačiau tokia asmeninė neturtinė teisė kaip teisė į pavardę, yra priklausoma nuo to, koku pagrindu santuoka nutraukiama. Asmens pavardė – tai socialinė bei moralinė vertybė, asmens neturtinė civilinė teisė, kuri pagal LR CK 1.114 str. 1 d. ginama įstatymo. LR CK 3.31 str. sudaro lygias galimybes tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties

⁷⁶ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 259

⁷⁷ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 255

sutuoktiniams priimti sprendimą dėl pavardės keitimo santuokos sudarymo momentu. Sutuoctinis, pasirinkęs kito sutuoctinio arba dvigubą pavardę, įgyja naują neturtinę teisę, reglamentuotą LR CK 2.20 str. 1 d. Santuokos pagrindu sutuoctinio įgyta nauja pavardė nėra prigimtinė, skirtingai nei įgyjama gimimo momentu. Taigi neginčijama teisė turėti santuokos pagrindu ir sutuoctinio pasirinkimu įgytą pavardę egzistuoja, iki egzistuoja santuoka. Santuokos nutraukimo atveju ši teisė savaime neišnyksta, tačiau esant LR CK 3.69 str. 2 d. nurodytoms aplinkybėms sutuoctinis įgyja teisę reikalauti, kad teismas apribotų kito sutuoctinio neturtines teises į santuoką sudarant įgytą kito sutuoctinio pavardę. Jeigu santuoka nutraukiama dėl sutuoctinio kaltės, įstatyme nustatyta galimybė kaltam sutuoctiniui patirti neigiamus teisinius padarinius – netekti teisės naudotis buvusio sutuoctinio pavarde, esant įstatyme nustatytoms sąlygoms. LR CK 3.69 str. 2 d. numato, kad jeigu santuoka buvo nutraukta dėl vieno sutuoctinio kaltės, tai kito sutuoctinio reikalavimu teismas gali uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoctiniui pasilikti santuokinę pavardę, išskyrus atvejus, kai sutuoctiniai turi bendrų vaikų. Taigi sutuoctinis, piktnaudžiaujantis savo teisėmis, atliekantis neteisėtus veiksmus prieš kitą sutuoctinį ar pažeidžiantis kito sutuoctinio teises, negali pretenduoti į savo privatumo ar šeimyninio gyvenimo gynimą⁷⁸. Ši norma – tai sankcija kaltam dėl santuokos iširimo sutuoctiniui, turinti suteikti nekaltajam sutuoctiniui tam tikrą satisfakciją, apginti nekaltojo, sąžiningo sutuoctinio interesus nuo kito sutuoctinio neteisėtų veiksmų, apsaugoti nuo galimybės kaltajam sutuoctiniui diskredituoti kito sutuoctinio pavardę.

LR CK 3.69 str. 2 d. taikoma tik esant kelioms materialinėms sąlygoms:

(a) tik tada, kai santuoka nutraukiama dėl vieno iš sutuoctinių kaltės (jeigu santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoctinių kaltės, ši norma apskritai netaikoma);

(b) sutuoctiniai neturi bendrų vaikų;

(c) kaltasis sutuoctinis buvo pasirinkęs nekaltojo dėl santuokos nutraukimo pavardę.

LR CK 3.69 str. 2 d. numato, kad teismas gali, bet neprivalo uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoctiniui pasilikti santuokinę pavardę. Taigi, tai teismo teisė, kuris tokį sprendimą dėl uždraudimo pasilikti pavardę turi priimti įvertinęs visumą reikšmingų aplinkybių ir sutuoctiniui įrodžius teisėtą ir pagrįstą tam esantį pagrindą. Taigi, toks sprendimas negali būti priimtas savaime ir tik esant sąžiningo sutuoctinio reikalavimui, - būtina bus įvertinti visas aplinkybes, kurios pakankamai įtikintų teismą, jog pasilikus

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 16 d. nutarimo Nr. 37 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.69 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-33“ 3 punktas. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269172&p_query=&p_tr2=2>[žiūrėta 2012-03-02]

kaltajam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui kito sutuoktinio pavardę dėl to gali nukentėti pastarojo interesai. Išanalizavus teismų praktiką santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės bylose nepavyko rasti nė vieno teismo sprendimo, kuriuo būtų tenkintas toks sutuoktinio reikalavimas.

Taigi nors teoriškai galimi atvejai, kai sutuoktinį pripažinus kaltu dėl santuokos iširimo jam gali būti uždraudžiama naudoti santuokos sudarymo metu įgytą kito sutuoktinio pavardę, praktikoje teismai šio draudimo netaiko.

3.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka sutuoktinių turtinėms teisėms

LR CK 3.67 str. 1 d. nustatyta, kad santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teises pasekmes sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo. Tai bendroji nuostata, taikoma nutraukiant santuoką bent kuriuo pagrindu. Speciali nuostata egzistuoja nutraukiant santuoką dėl sutuoktinio kaltės. LR CK 3.67 str. 2 d. numatyta, kad sutuoktinis, išskyrus tą, kuris buvo pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, gali prašyti, kad teismas nustatytų, jog santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teises pasekmes sukėlė nuo tos dienos, kai jie faktiškai nustojo kartu gyventi. Ši norma numato galimybę taikyti turtinius teisinius santuokos nutraukimo padarinius ne nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, o dar anksčiau, t. y. nuo tada, kai sutuoktiniai faktiškai pradėjo gyventi skyrium. Tokia išimtis nustatyta atsižvelgiant į tai, kad bendras sutuoktinių gyvenimas neretai baigiasi gerokai anksčiau, nei iškeliama santuokos nutraukimo byla. Todėl būtų neteisinga turta, sutuoktinių įgytą nuo bendro gyvenimo pabaigos iki santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, laikyti jų bendrąja jungtine nuosavybe arba išlaikymą priteisti tik nuo bylos iškėlimo, jeigu sutuoktinis išlaikymo buvo reikalingas kur kas anksčiau. Turtinių teisių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, reiškia, kad kaip bendroji jungtinė nuosavybė bus dalijamas tik tas turtas, kuris įgytas iki gyvenimo skyrium pradžios; nuo gyvenimo skyrium dienos bus laikoma pasibaigusia vedybų sutartis; išlaikymas taip pat bus priteistas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, ir panašiai. Tačiau nustatyti, kad turtiniai teisiniai santuokos nutraukimo padariniai atsirado nuo tos dienos, kai sutuoktiniai nustojo gyventi kartu, teismas gali tik vieno ar abiejų sutuoktinių prašymu, bet ne savo iniciatyva. Be to, teisę prašyti taikyti tokius padarinius turi tik tas sutuoktinis, kuris nėra pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo. Tokia išimtis siejama su kaltės dėl santuokos iširimo institutu: kaltam dėl santuokos iširimo

sutuoktiniui yra taikomos sankcijos, o ne lengvatos; tuo tarpu turtinių teisinių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, yra lengvata, o ji gali būti taikoma tik nekaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui⁷⁹.

Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės sukelia tam tikras specifines teises pasekmes, kurios nebūdingos nutraukiant santuoką kitais pagrindais. Toliau darbe nagrinėjama, kaip ši specifika pasireiškia konkrečių turtinių pasekmių atžvilgiu: ar sutuoktinio kaltė turi įtakos dalijant sutuoktinių turtą, kokia kaltės reikšmė priteisiant išlaikymą sutuoktiniui, ar galima reikalauti gražinti sutuoktiniui padovanotus daiktus, kaip taikomos vedybų sutarties nuostatos tokiais atvejais.

3.2.1. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka turto padalijimui

Asmenims susituokus ir nesudarius vedybų sutarties, remiantis LR CK 3.87 str., visas sutuoktinių po santuokos sudarymo įgytas turtas paprastai laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, išskyrus LR CK 3.89 str. išvardytą turtą, kuris netgi ir įgijus jį santuokoje laikomas asmenine turtą įgijusio sutuoktinio nuosavybe. Remiantis LR CK 3.100 str. 4 p. vienas iš sutuoktinių jungtinės nuosavybės pasibaigimo pagrindų yra santuokos nutraukimas. Taigi nutraukiant santuoką būtina išspręsti sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimo klausimą. LR CK 3.117 str. numato, kad preziumuojama, jog sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios ir nuo šio principo galima nukrypti tik LR CK numatytais atvejais. Tokius pagrindus numato LR CK 3.123 str. Jame įtvirtinta, kad atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Į šiuos kriterijus teismas taip pat privalo atsižvelgti, sprendžiamas klausimą dėl bendro turto padalijimo būdo. Taigi sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo įstatyme neįvardinta kaip pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių lygių dalių principo dalijant santuokoje įgytą turtą arba atsižvelgti į jį renkantis, koku būdu turtas bus padalintas. LAT yra pasisakęs, kad šioje teisės normoje pateikiamas pavyzdinis aplinkybių, kurias įvertinęs teismas, padalydamas bendrą sutuoktinių turtą, gali nukrypti nuo LR CK 3.117 str. 1 d. įtvirtinto lygių dalių principo, sąrašas. Šioje normoje nepateikta išsamaus aplinkybių sąrašo, nes vienos aplinkybės išvardytos įstatyme, o kitas gali nustatyti ir pripažinti reikšmingomis sprendžiant dėl nukrypimo nuo lygių dalių principo teismas

⁷⁹BAKANAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, p. 140-141

pagal konkrečios bylos faktus. Tačiau tai pripažindamas ir nukrypdamas nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo teismas turi nustatyti, kad toks nukrypimas pagrįstas tam tikrų teisinių gėrių, kurių gynyba visumos aplinkybių kontekste būtų pagrįsta teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, apsauga (LR CK 1.5 straipsnio 4 dalis).⁸⁰ LR CK 3.123 str. iš esmės nurodžius pagrindines aplinkybes, kurioms esant galima nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo, kitomis aplinkybėmis nuo šio principo galima nukrypti tik nustačius tokio nukrypimo realų poreikį.⁸¹ Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad tuo atveju, kai yra pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, paprastai sutuoktiniams nustatomos atitinkamai 2/3 ir 1/3 dalys nuosavybės teisės į sutuoktinių turtą.⁸²

Kyla klausimas, ar sutuoktinio kaltė gali būti pripažinta svarbia aplinkybe, leidžiančia teismui nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo? LAT vienoje iš savo nutarčių⁸³ yra pasakęs, kad teismas, sprenddamas sutuoktinių turto padalijimo klausimą, gali pripažinti svarbiomis bet kurias kitas aplinkybes, ir pripažino, kad nustačius atsakovo kaltę dėl santuokos iširimo, atsižvelgus į tai, kad su ieškove liko gyventi du pilnamečiai sutuoktinių vaikai studentai ir nepilnametė duktė, atsakovui išėjus gyventi pas kitą moterį, ieškovė viena rūpinosi šeima, teisinga bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad buvo teisinis pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, atsakovui priteisiant mažesnę santuokoje įgyto turto dalį. Tuo tarpu po keletos mėnesių priimtoje nutartyje⁸⁴ LAT išaiškino, kad kitos aplinkybės, kurias teismas turi įvertinti dalydamas bendrą sutuoktinių turtą, turi būti turinio pobūdžio, t. y. aplinkybės, patvirtinančios sutuoktinio geresnę ar blogesnę už kito sutuoktinio turtinę padėtį: sumažėjusias galimybes gauti pajamų (pvz., dėl ligos) ar, priešingai, padidėjusias finansinius poreikius (pvz., kai kartu lieka gyventi vaikai), taip pat aplinkybės, patvirtinančios, kad kitas sutuoktinis neprisidėjo prie turto išlaikymo, ir pan. Tokios aplinkybės kaip ieškovo neištikimybė ir šeimos palikimas bei nesirūpinimas ja, yra neturtinio pobūdžio ir sudaro pagrindą spręsti klausimą dėl santuokos nutraukimo esant kito sutuoktinio kaltei, kurios konstatavimas gali sukelti ir LR CK nustatytas turinio

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje T. Č. v J. Č., Nr. 3K-3-375/2010

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. B., Nr. 3K-3-177/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Ž. V. v. J. V. Nr. 3K-3-220/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje V. J. v. O. A. J. Nr. 3K-3-577/2009

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje H. B. v. J. B., Nr. 3K-3-517/2011; kat. 75.8

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. V. K., Nr. 3K-3-140/2007

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje V. Z. v. D. Z., Nr. 3K-3-463/2007

pobūdžio teisinės pasekmės (pvz., teisę reikalauti turtinės, neturtinės žalos atlyginimo ir kt.), bet nėra savarankiškas pagrindas, savaime leidžiantis nukrypti nuo lygių dalių principo pagal LR CK 3.123 str. neišrodžius, kad tam tikri kaltojo sutuoktinio veiksmai sukėlė neigiamas turtines pasekmes kitam sutuoktiniui arba turėjo įtakos bendro turto vertės sumažėjimui. Taigi atsižvelgiant į šį teismo išaiškinimą, galime daryti išvadą, kad vien tik sutuoktinio kaltė nėra tokia reikšminga, kad dėl jos buvimo būtų nukrypta nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo. Kaltė gali būti tik viena iš aplinkybių, ir tik tada ji kartu su kitomis aplinkybėmis (kurios turi būti turtinio pobūdžio) gali būti pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju apie aplinkybių reikšmingumą sprendžia teismas. Vis dėlto kalbant apie sutuoktinių turto dalijimą bylose kai vienas iš sutuoktinių pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, paminėtinas LR CK 3.123 str. 4 d., kuris nustato, kad vieno sutuoktinio dalis iš bendro turto gali būti mažinama šeimos negautų pajamų suma, kurią šeima negavo dėl sutuoktinio aplaidumo arba kuris jas nuslėpė nuo šeimos ir naudojo savo asmeniniams poreikiams tenkinti. Šia nuostata remiantis galėtų būti mažinama kaltojo dėl santuokos iširimo turto dalis, jeigu sutuoktinio kaltė pasireiškė kaip nesirūpinimas šeima, ekonominis smurtas ir pan.

Apibendrinami galime teigti, kad vadovaujantis aukščiau minėtu LAT išaiškinimu, kaltė gali būti pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo tik tuo atveju, jeigu tam tikri kaltojo sutuoktinio veiksmai sukėlė neigiamas turtines pasekmes kitam sutuoktiniui arba turėjo įtakos bendro turto vertės sumažėjimui arba tuo atveju, jeigu kaltė yra tik viena iš aplinkybių, kuria remiantis gali būti nukrypstama nuo lygių dalių principo.

Pagal LR CK 3.127 str. nuostatas dalijant sutuoktinių bendrąją jungtinę nuosavybę esantį turtą, prioritetą teikiamas turto dalijimui natūra. Turtas padalijamas natūra, jei toks padalijimo būdas yra galimas. Galimybę konkretų turtą tarp buvusių sutuoktinių padalyti natūra ir, nustačius kiekvieno iš jų dalis, paskirti tokį turtą naudoti buvusiems sutuoktiniams, gali eliminuoti ne tik objektyvios priežastys (pvz., turto nedalumas), bet ir subjektyvios priežastys (pvz., itin komplikuoti buvusių sutuoktinių tarpusavio santykiai, pašalinantys galimybę derinant interesus naudotis padalytu turtu ir dėl to darantys neigiamą poveikį nepilnamečių vaikų interesams).⁸⁵ Atsižvelgiant į šį LAT išaiškinimą ir į tai, kad nutraukus santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, dažniausiai tarp buvusių sutuoktinių susiklosto itin komplikuoti, neretai konfliktiški tarpusavio santykiai, darytina išvada, kad tokiu atveju galimos bendro turto dalybos netaikant turto padalijimo natūra būdo.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje D.V. v. A.V., Nr. 3K-3-26/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2008

3.2.2. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka išlaikymo priteisimui

Santuoka sukuria santuokines teises ir pareigas, tarp kurių yra pareiga sutuoktiniams vienas kitą remti (LR CK 3.27 str.). Ši nuostata reiškia, kad teisė į išlaikymą atsiranda iš santuokos sudarymo ir ginama iki santuokos pasibaigimo, jeigu sutuoktiniai, susitardami dėl santuokos nutraukimo pasekmių, dėl teisės į išlaikymą nesutaria kitaip arba teismas pagal vieno iš sutuoktinio ieškinį nenusprendžia kitaip. Buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymą reglamentuoja LR CK 3.72 str. Sprendžiant išlaikymo priteisimo sutuoktiniui klausimą bylose, kuriose vienas iš sutuoktinių pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, specialios yra dvi teisės normos: LR CK 3.70 str. 1 d., numatanti, kad kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą, ir LR CK 3.72 str. 4 d. iš esmės atkartojanti aukščiau minėtą nuostatą, ir numatanti, kad sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, neturi teisės į išlaikymą. Taigi įstatymas imperatyviai nustato, kad nepaisant jokių aplinkybių, „joks teismas negali priteisti sutuoktiniui, dėl kurio kaltės santuoka buvo nutraukta, išlaikymą.“⁸⁶

Teisė į išlaikymą nesiejama su kito sutuoktinio kalte, t.y. išlaikymas gali būti priteisiamas ne tik tais atvejais, kai kitas sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos nutraukimo, bet ir nutraukiant santuoką kitais pagrindais, pvz., dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Kaltė dėl santuokos nutraukimo atima teisę į išlaikymą, bet neatleidžia nuo pareigos išlaikyti.⁸⁷ Teismai nevisada tinkamai aiškino buvusių sutuoktinių išlaikymą reglamentuojančias normas. Vienoje iš bylų apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad, santuoką nutraukus dėl abiejų šalių kaltės, nė vienas sutuoktinis negali reikalauti kokios nors kito sutuoktinio atsakomybės dėl santuokos iširimo ir panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kurioje iš ieškovo priteistas išlaikymas atsakovei. Kaip pažymėjo LAT, apeliacinės instancijos teismas „teisę į išlaikymą prilygino teisei į žalos atlyginimą, šią teisę laikydamas priklausoma nuo reikalaujančiojo išlaikymo sutuoktinio kaltės dėl santuokos nutraukimo nebuvimo. Kaltė dėl santuokos nutraukimo yra specifinė ir atsakomybė kaltam dėl santuokos nutraukimo asmeniui taikoma ne pagal tuos pačius principus, kurie reglamentuoja atsakomybės už žalos padarymą taikymą. Įstatymas

⁸⁶ VITKEVIČIUS P.S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius : Justitia, 2006, p. 223

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje S. R. T. v. Z. T., Nr. 3K-3-500/2003

nustato konkrečias pasekmes sutuoktiniui, kaltam dėl santuokos nutraukimo, taip pat atvejus, kuriais tokia atsakomybė netaikoma. Teismai, aiškindami teisės normą, neturi teisės atimti iš šalių teisę, kuri joms nustatyta įstatymo. Šeimos teisiniai santykiai ne visada pasibaigia kaltųjų dėl šeimos santykių iširimo išaiškinimu. Santuoka gali būti nutraukiama abiejų sutuoktinių sutarimu arba abiem sutuoktiniams netinkamai vykdžius ar nevykdžius tam tikrų santuokinių pareigų (esant abiejų kaltei). Šiose dviejose situacijose abiejų sutuoktinių teisinė padėtis laikytina lygiaverte ir tarpusavio išlaikymo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į sutuoktinių turtinę padėtį, o CK 3.72 straipsnio 4 dalis netaikoma, todėl, teismui konstatavus abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, šios kaltės pagrindu nė vienas jų nepraranda teisės į išlaikymą, taip pat nepatiria ir kitų sankcijų, numatytų tiems atvejams, kai kaltas yra tik vienas iš sutuoktinių. Kolegija konstatuoja, kad buvęs sutuoktinis netenka teisės į išlaikymą tik tuo atveju, jei santuoka nutraukta dėl jo vieno kaltės. Apeliacinės instancijos teismo CK 3.70 straipsnio ir CK 3.72 straipsnio aiškinimą, kad teisės į išlaikymą neturi ir sutuoktiniai, kurie dėl santuokos iširimo kalti abu, kolegija pripažįsta netinkamu. Buvusio sutuoktinio išlaikymas yra įstatyme nustatyta prievolė ir gauti išlaikymą buvęs sutuoktinis turi teisę, jei jo gaunamos pajamos ir turimas turtas nepakankami save išlaikyti (CK 3.72 straipsnio 1 dalis).⁸⁸

Išlaikymo klausimas privalo būti išspręstas nutraukiant santuoką. Pateikiant teismui ieškinį dėl santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės, jame turi būti nurodyta, ar reikalaujama išlaikymo. Tai yra labai svarbu, nes teismui priėmus sprendimą dėl santuokos nutraukimo nauju ieškiniu į teismą kreiptis dėl išlaikymo priteisimo nebegalima. Visgi galimi tam tikri atvejai, kai priėmus sprendimą dėl santuokos nutraukimo, gali tekti spręsti išlaikymo sutuoktiniui priteisimo klausimą. Toks atvejis būtų jeigu teismas, priimdamas sprendimą nutraukti santuoką, sutuoktinio išlaikymo klausimo nesprendė (nes nebuvo keliamas toks reikalavimas), nors pagrindas jį spręsti buvo (pvz, teismui buvo pateikti išlaikymo būtinumą patvirtinantys įrodymai), svarstyti, ar teismas nepadarė aiškios teisės normos taikymo klaidos.⁸⁹ Taigi tokiu atveju, jeigu nagrinėjant santuokos nutraukimo bylą reikalavimas dėl išlaikymo priteisimo nepateikiamas, tačiau teismui iš pateiktų įrodymų kyla abejonių, ar išlaikymas tikrai nereikalingas, jis turi prisiminti savo aktyvų vaidmenį šeimos bylose ir pasiūlyti pašalinti

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. L. T., Nr. 3K-3-419/2004

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio mėn. 27 d. nutartis civilinėje byloje E. V. v. J. V., Nr. 3K3-351/2005

ieškinio trūkumus arba viršyti pareikštus reikalavimus ir priteisti reikalingą išlaikymą sutuoktiniui, kurio kaltės dėl santuokos nutraukimo nekonstatuota.

Taigi teisės į išlaikymą atsiradimui nekaltam dėl santuokos nutraukimo sutuoktiniui būtina nustatyti tokio išlaikymo reikalingumą. LAT yra pažymėjęs, kad šį reikalingumą patvirtinančios aplinkybės turi atsirasti esant santuokai, o tam tikriems faktams, kurie nulemtų buvusio sutuoktinio išlaikymo reikalingumą, įvykus po santuokos nutraukimo, tokie faktai nesuponuoja pareigos kitam buvusiam sutuoktiniui išlaikyti buvusį vyrą (žmoną). Akivaizdu, kad iš santuokos atsiradusi pareiga remti sutuoktinį pasibaigia po santuokos nutraukimo, jeigu tokio rėmimo reikalingumas neiškilo gyvenant santuokoje.⁹⁰ Tačiau galime kelti klausimą, ar negalimi išskirtiniai atvejai, ypač kai konstatuojama kito sutuoktinio kaltė, kai nuo šios taisyklės turėtų būti nukrypstama. Kaip pavyzdys galėtų būti tokia situacija: vyras, gana ilgai gyvenęs su žmona, nuolat jos atžvilgiu naudojo fizinį smurtą, ją nuolat mušdavo. Galiausiai nebeiškentusi, ji pareiškė ieškinį dėl santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės. Kadangi bylos nagrinėjimo metu nebuvo pripažinta, kad jai reikalingas išlaikymas, jis ir nebuvo jai priteistas. Tačiau praėjus kuriam laikui, moters sveikatos būklė gerokai pablogėjo ir ji buvo pripažinta nedarbinga. Nustatyta, kad sveikatos problemos ir iš to sekantis nedarbingumas, vyro smurto pasekmė. Taigi kyla klausimas, ar sutuoktinė turi teisę į išlaikymą, jis juk paaikškėjo jau nutraukus santuoką?

Sutuoktinio teisė reikalauti priteisti jam iš kito sutuoktinio išlaikymą siejama su prašančiojo priteisti išlaikymą sutuoktinio turtine padėtimi. Tokios aplinkybės kaip sutuoktinio nedarbingumas, amžius ir kt. gali būti reikšmingos, sprendžiant apie sutuoktinio turtinę padėtį, siekiant nustatyti, ar išlaikymo prašantis sutuoktinis turi pakankamai turto ir pajamų, kad galėtų save išlaikyti. Taigi teisę į išlaikymą turi ir darbingas sutuoktinis, jeigu jo turtas ar gaunamos pajamos nepakankamos jo minimaliems pragyvenimo poreikiams tenkinti. Bendroji taisyklė yra ta, kad išlaikymo reikalingumą įrodinėja tas sutuoktinis, kuris jo prašo. Esant LR CK 3.72 str. 2 d. sąlygoms, įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė keičiasi: prašantis išlaikymo sutuoktinis neįrodinėja išlaikymo reikalingumo, pripažįstama, kad jam reikalingas išlaikymas, jeigu sutuoktinis, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, neįrodo priešingai. LAT vienoje iš naujausių savo nutarčių⁹¹ yra pažymėjęs, kad vertinant, ar užtenka prašančiam priteisti išlaikymą sutuoktiniui jo turimo turto ir pajamų save išlaikyti, svarbu

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje S. R. T. v. Z. T., Nr. 3K-3-500/2003

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje S. Ž. v. J. Ž., Nr. 3K-3-233/2011

nustatyti, koks yra jo pragyvenimo lygis, t. y. ar sutuoktiniui racionaliai naudojant turimą turtą ir pajamas užtikrinami minimalūs būsto, maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros ir kiti poreikiai. Minimaliųjų poreikių patenkinimo kriterijus taikytinas ir tada, kai sprendžiama, ar išlaikymą privalantis teikti sutuoktinis yra finansiškai pajėgus tai daryti. Teismas, nustatęs, kad prašančio priteisti išlaikymą sutuoktinio minimalūs poreikiai neužtikrinami, gali jam priteisti išlaikymą iš kito sutuoktinio tik tada, jeigu tai nereikš, kad tokiu atveju liks neužtikrinti išlaikymą turinčio teikti sutuoktinio minimalūs poreikiai. Išlaikymui sutuoktiniui priteisti reikšmingi abu aspektai: tiek išlaikymo reikalingumas, tiek ir galimybė išlaikymą teikti. Nenustačius vienos iš šių sąlygų, galima konstatuoti, kad LR CK 3.72 str. 2 d. nustatyta prezumpcija paneigta. Taigi šia savo nutartimi LAT pripažino, kad tuo atveju, jeigu teismas akivaizdžiai mato, kad nepaisant to, kad išlaikymo prašoma remiantis LR CK 3.72 str. 2 d. nustatytais prezumpcijomis, teimas vis tiek kiekvienu atveju turi įvertinti dvi aplinkybes: ar tikrai prašančiam asmeniui išlaikymas yra reikalingas ir tai, kad asmuo, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, gali jį teikti.

Apibendrinant konstatuotina, kad asmuo, kuris pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo neturi teisės į išlaikymą, tačiau tai, ar jis privalės teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui priklausys nuo to, ar toks išlaikymas sutuoktiniui yra reikalingas ir ar kaltasis sutuoktinis turi galimybę jį teikti.

3.2.3. Santuoktinio dovanų grąžinimas

LR CK 3.99 str. 1 d. nustato, kad sutuoktiniai turi teisę dovanoti vienas kitam turtą pagal šio kodekso šeštosios knygos normas, reglamentuojančias dovanojimo sutartį. Dovanojimo sutarties samprata pateikta LR CK 6.465 str. 1 d., kuriame nurodyta, kad pagal dovanojimo sutartį viena šalis (dovanotojas) neatlygintinai perduoda turtą ar turtinę teisę (reikalavimą) kitai šaliai (apdovanotajam) nuosavybės teise arba atleidžia apdovanotąjį nuo turtinės pareigos dovanotojui ar trečiajam asmeniui. Dovanojimo panaikinimo pagrindai įtvirtinti LR CK 6.472 str. Tuo atveju, kai dovanojimo sutarties šalys yra sutuoktiniai, dovanojimo sutartis turi ypatumų, kurie nustatyti LR CK trečiosios knygos normose. Kai dovanojimo sutartis buvo sudaryta sutuoktinių, tai jiems nutraukiant santuoką taikomi įstatymuose nustatyti specifiniai teisiniai padariniai, vienas iš kurių – teisė reikalauti grąžinti iš kito sutuoktinio gautas dovanas. Ši teisė suteikiama tik tuo atveju, jeigu santuoka nutraukiama dėl sutuoktinio kaltės ir skiriasi priklausomai nuo to, ar santuoka nutraukiama dėl vieno sutuoktinio, ar dėl abiejų sutuoktinių kaltės. LR CK

3.70 str. 3 d. nustato, kad kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo gražinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinį žiedą, jeigu vedybų sutartyje nenumatyta kas kita. To paties straipsnio 4 dalyje reglamentuoja dovanų gražinimą, santuoką nutraukus dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Šiuo atveju abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti vienas kitam dovanotus nekilnojamuosius daiktus, jeigu nuo dovanojimo sutarties nėra praėję daugiau kaip dešimt metų ir nekilnojamasis daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims. Taigi abiem atvejais dovanų gražinimas priklauso nuo dovanojojo valios: jam nutraukiant santuoką nepareiškus tokio reikalavimo, dovaną gavęs sutuoktinis neprivalo jos gražinti.

Teismų praktika sutuoktinių dovanų gražinimo klausimu nėra gausi. Vienoje iš nutarčių LAT yra išaiškinęs, kokios turėtų būti nustatytos aplinkybės, kad pripažinus santuoką iširusia dėl abiejų sutuoktinių kaltės, dovanojojas galėtų pasinaudoti teise reikalauti gražinti dovanas⁹². Taigi LAT pasisakė, kad tokiu atveju turi būti nustatytas tam tikrų aplinkybių visetas:

- 1) šalys turi būti sutuoktiniai ir dovanojimo sutartis turi būti sudaryta santuokos metu;
- 2) reikalauti gražinti dovaną galima tik tada, jei santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoktinių kaltės;
- 3) reikalauti gražinti galima tik padovanotus nekilnojamuosius daiktus;
- 4) nuo dovanojimo sutarties sudarymo iki reikalavimo gražinti dovaną pareiškimo teisme turi būti praėję ne daugiau kaip dešimt metų;
- 5) nekilnojamasis daiktas – dovana – apdovanojojo neturi būti perleistas tretiesiems asmenims.

Sprendžiant reikalavimą dėl dovanos gražinimo kitų, išskyrus išvardytas, sąlygų ir apribojimų įstatyme nenustatyta. Dovanos davimo motyvai, sprendžiant dovanojo nekilnojamąjį daiktą gražinimo klausimą, pagal LR CK 3.70 str. 4 d. yra nereikšmingi.

Atsižvelgiant į šį LAT išaiškinimą, galime teigti, kad tam, kad sutuoktinis galėtų įgyvendinti LR CK 3.70 str. 3 d. numatytą teisę susigražinti dovanas iš kaltojo dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio, turi būti nustatytas šių aplinkybių visetas:

- 1) šalys turi būti sutuoktiniai ir dovanojimo sutartis turi būti sudaryta santuokos metu;

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje V. L. v. D. L., Nr. 3K-3-275/2010

- 2) reikalauti gražinti dovaną galima tik tada, jei santuoka nutraukiama ne dėl reikalavimą gražinti dovaną pateikusio sutuoktinio kaltės, t.y. santuoka nutraukiama dėl to sutuoktinio, kuris gavo dovaną, kaltės;
- 3) reikalauti gražinti galima tiek padovanotus kilnojamuosius, tiek nekilnojamuosius daiktus, išskyrus vestuvinių žiedą;
- 4) vedybų sutartis nereglamentuoja dovanų gražinimo dėl santuokos nutraukimo.

Dovanos davimo motyvai, kaip ir taikant LR CK 3.70 str. 4 d., neturėtų būti reikšmingi.

Taigi apibendrinami galime teigti, kad sutuoktinio dovanų gražinimas yra galimas pripažinus santuoką iširusia ne tik dėl kurio nors vieno sutuoktinio, bet ir dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Tačiau aplinkybės, kurių visetas turi būti nustatytas tam, kad sutuoktinis galėtų įgyvendinti savo teisę į dovanų gražinimą, šiais dviem atvejais skiriasi.

3.2.4. Vedybų sutarties nuostatų taikymas

LR CK 3.101 str. pateikia vedybų sutarties apibrėžimą, pagal kurį vedybų sutartis – tai sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija). Vedybų sutarties dalykas yra tik turtiniai sutuoktinių tarpusavio santykiai, t.y. santykiai, susiję su sutuoktinių turto teisiniu režimu, turto tvarkymu, tarpusavio išlaikymu, dalyvavimu tenkinant šeimos reikmes ir turint išlaidų, turto padalijimu ir pan. Visi kiti sutuoktinių santykiai, nepatenkantys į turtinių santykių kategoriją, negali būti vedybų sutarties objektas, todėl bet kokie susitarimai šiais klausimais bus laikomi negaliojančiais remiantis LR CK 3.105 str. 5 p. Vedybų sutartis gali reglamentuoti turtinius sutuoktinių santykius jiems ne tik esant susituokus, bet ir nutraukus santuoką. Pvz., vedybų sutartyje gali būti nuostatos, susijusios su tarpusavio išlaikymu, turto padalijimu ir pan., nedraudžiama numatyti ir įvairias turtinio pobūdžio sankcijas sutuoktiniui, kurio elgesys santuokoje bus netinkamas.

Sutuoktinių sudaryta vedybų sutartis, remiantis LR CK 3.67 str. 1 d. paprastai nustoja galioti nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo momento. Tačiau remiantis to paties straipsnio 2 d. sutuoktinis, kuris kreipėsi į teismą dėl santuokos nutraukimo dėl kito sutuoktinio kaltės, gali prašyti teismo, kad jis nustatytų, jog vedybų sutartis nustojo galiojo nuo faktinio sutuoktinių gyvenimo kartu pabaigos.

LR CK 3.70 str. 1 d. numatyta, kad tuo atveju, jeigu sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos nutraukimo, jis praranda tas teises, kurias ne tik įstatymai, bet ir vedybų sutartis suteiktų jam kaip išsituokusiam asmeniui. Pvz., jeigu vedybų sutartyje

buvo nuostata, kad santuokos nutraukimo atveju sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kito sutuoktinio tam tikros sumos kaip kompensacijos už santuokoje išgyventus metus, arba vedybų sutartyje buvo numatyta, kad santuokos nutraukimo atveju sutuoktinis įsipareigoja nupirkti kitam sutuoktiniui gyvenamąją patalpą arba leisti naudotis ta, kurioje jie dabar gyvena ir pan., tai pripažinus sutuoktinį kaltu dėl santuokos nutraukimo jis šių teisių netenka.

Taigi įstatymai suteikia teisę vedybų sutartyje numatyti dar griežtesnes turtines sankcijas kaltam dėl santuokos nutraukimo sutuoktiniui nei numato įstatymai. Tačiau svarbu, kad tokios nuostatos nepažeistų imperatyvių teisės normų, neprieštarautų gerai moralei ir viešajai tvarkai.

3.3. Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas

LR CK 3.70 str. 2 d. nustatyta, kad kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. Šis klausimas teisme sprendžiamas tik tuo atveju, jeigu yra sutuoktinio reikalavimas, savo iniciatyva teismas priteisti turtinę ar neturtinę žalą negali. Įstatyme neaparta, kas konkrečiai sudaro tokią žalą. LR CK komentare⁹³ teigiama, kad turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro sutuoktinio dėl santuokos nutraukimo patirtos bylinėjimosi išlaidos (advokato pagalbai skirtos lėšos, sumokėtas žymimis mokestis, kelionės išlaidos ir pan.), išlaidos, susijusios su bendro turto apsauga nuo neteisėtų kito sutuoktinio veiksmų, taip pat bendro turto vertės nustatymu (pvz., ekspertizės išlaidos) ir panašios išlaidos. Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad bylinėjimosi išlaidos yra susijusios su santuokos nutraukimu ir atlygintinos remiantis LR CK 3.70 str. 2 d. Vis dėlto reikia pastebėti, kad LAT pozicija šiuo klausimu nėra vienareikšmė ir nekintanti. Kai kuriose bylose LAT laikėsi nuomonės, kad santuokos nutraukimas, pripažinus vieno iš sutuoktinių kaltę dėl jos iširimo, reiškia bylos išnagrinėjimą taip, kad sprendimas priimamas nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio naudai, ir bylinėjimosi išlaidų klausimą, nepriklausomai nuo visų kitų kartu su santuokos nutraukimu nagrinėtų klausimų išsprendimo modifikacijų, teismas turi išspręsti vadovaudamasis LR CPK 93 str. 1 ir 3 d. nuostatomis (t.y. šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas

⁹³BAKANAS, G., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p.144

priteisia iš antrosios šalies)⁹⁴. Pvz., LAT 2010 m. birželio 28 d. nutartyje civilinėje byloje R. Č. vs. R. Č. Nr. 3K-3-293/2010 teismas yra nurodęs, kad LR CK 3.70 str. 2 d. norma „suponuoja kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio pareigą tokią žalą atlyginti. Iš esmės tai yra sutartinės atsakomybės rūšis, kai žala atsiranda specifinėje srityje – šeimoje, tarp sutuoktinių, nutraukiant santuoką, kuria buvo įformintas savanoriškas jų susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Tam, kad būtų galima šią civilinę atsakomybę įgyvendinti, be žalos elemento, turi būti nustatytos visos kitos bendrosios atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys bei kaltė (CK 6.245-6.250 straipsniai). Santuokos nutraukimo byloje pagrindinis reikalavimas yra santuokos nutraukimas, tuo tarpu visi kiti šį klausimą lydintys ir įstatymo pagrindu privalomai sprendini klausimai yra išplaukiantys iš pirmojo ir su juo tiesiogiai susiję, nors ir apmokestinami žyminiu mokesčiu bendra tvarka. Atsiradus teisiškai reikšmingai aplinkybei, t. y. sutuoktinio prašymu teismui sprendime konstatavus santuokos nutraukimą dėl kito sutuoktinio kaltės, kitam sutuoktiniui įstatymas garantuoja teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu. Akivaizdu, kad nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio turėtos bylinėjimosi išlaidos yra susijusios su santuokos nutraukimu. Santuokos nutraukimas konstatavus vieno iš sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo reiškia bylos išnagrinėjimą taip, kad sprendimas priimamas nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio naudai. Šio teismo priimto sprendimo įvertinimui neturi įtakos visų kitų kartu su santuokos nutraukimu nagrinėtų klausimų išsprendimo modifikacijos (išlaikymo vaikams ar sutuoktiniui dydis, bendro turto padalijimo variantai ir pan.).“ Tačiau kitose bylose⁹⁵ LAT manė, kad teisinga atlyginti šalims patirtas bylinėjimosi išlaidas proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų daliai, t. y. taip, kaip reglamentuojama LR CPK 93 str. 2 d. nuostatų. Naujausioje savo nutartyje⁹⁶ šis teimas pripažino, kad egzistuoja teismų praktikos šiuo klausimu nevienodumas ir nevienareikšmiškumas. LAT konstatavo, kad nagrinėtoje byloje kaip precedentu vadovautinasi vėliausia iš kasacinio teismo nutarčių, t. y. LAT 2011 m. kovo 15 d. nutartimi civilinėje byloje T. S. v. J. S. Nr. 3K-3-113/2011, kaip formuojančia teismų

⁹⁴ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje O. R. v. G. R., Nr. 3K-3-415/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje R. Č. v. R. Č., Nr. 3K-3-293/2010

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartyje civilinėje byloje G. L. v. A. L., Nr. 3K-3-580/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. B., Nr. 3K-3-177/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. A. B., Nr. 3K-3-128/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje T. S. v. J. S. Nr. 3K-3-113/2011

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje D. M. v. A. M., Nr. 3K-3-501/2011

praktiką ta linkme, jog byloje, kurioje santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas ieškinio ir (ar) priešieškinių patenkinimo iš dalies situacijoje išsprendžiamas pagal LR CPK 93 str. 2 d. įtvirtintą atsižvelgimo į patenkintų ir atmestų reikalavimų proporcijas taisyklę. Toks teismo aiškinimas, iš esmės nepaneigiant LAT 2010 m. birželio 28 d. nutartyje civilinėje byloje R. Č. vs. R. Č. Nr. 3K-3-293/2010 pateiktų argumentų ir nepateikiant naujų, autorės nuomone, kelia pagrįstų abejonių dėl tinkamo LR CK 3.70 str. 2 d. normos taikymo ir aiškinimo, nes įstatymas aiškiai nustato, kad nekaltas sutuoktinis turi teisę į turtinės žalos atlyginimą. Bylinėjimosi išlaidos byloje dėl santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės yra turtinė žala, kurią patiria nekaltas sutuoktinis, nes tokių išlaidų jis nebūtų turėjęs, jeigu kaltasis sutuoktinis būtų tinkamai vykdęs savo santuokines pareigas ir bendras šeimyninis gyvenimas būtų tęsiamas. LR CK 6.249 str. 1 d. nustatyta, kad piniginei žalos išraiška yra nuostoliai. LR CK 6.251 str. 1 d. įtvirtina, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Taigi pripažinus kaltu dėl santuokos iširimo vieną iš sutuoktinių, kitam sutuoktiniui turėtų būti atlygintos visos jo turėtos bylinėjimosi išlaidos, nes priešingu atveju būtų paneigtas visiško nuostolių atlyginimo principas. Autorės nuomone, bylinėjimosi išlaidos atlygintinos pagal LR CPK 93 str. 2 d. įtvirtintą atsižvelgimo į patenkintų ir atmestų reikalavimų proporcijas taisyklę tuo atveju, kai abu sutuoktiniai pripažįstami kaltais dėl santuokos nutraukimo, nes tokiu atveju nė vienas iš sutuoktinių neturi teisės į turtinės ar neturtinės žalos atlyginimą ir bylinėjimosi išlaidos paskirtomos bendrąją tvarka.

LR CK 3.70 str. 2 d. nustato, kad kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. LR CK 3.70 str. 2 d. neturtinė žala ir jos piniginio įvertinimo kriterijai neapibrėžti, todėl, sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos, susijusios su santuokos nutraukimu, priteisimo, kartu su LR CK 3.70 str. taikytinos LR CK 6.250 str. įtvirtintos teisės normos. LR CK 6.250 str. 1 d. neturtinė žala apibrėžiama kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. To paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinti neturtinės žalos piniginio įvertinimo kriterijai, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį – tai žalos pasekmės, žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis, kitos reikšmingos aplinkybės, taip pat sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai. Taigi neturtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro dvasiniai sutuoktinio išgyvenimai, jo patirtas fizinis ar emocinis

skausmas dėl neteisėtų ar amoralių kito sutuoktinio veiksmų, kuriais pasireiškė jo kaltė. LAT praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai vieno sutuoktinio kaltė, santuokines pareigas pažeidžiantys veiksmai nulemia santuokos nutraukimą, tai kitas sutuoktinis gali patirti neturtinę žalą, t. y. dvasinius išgyvenimus, stresą, fizinį skausmą, neigiamas emocijas; nustatęs neturtinės žalos atsiradimą, teismas ją turi įvertinti ir priteisti tokią neturtinės žalos kompensaciją, kuri galėtų atlyginti asmens neturtinio pobūdžio praradimus.⁹⁷ Neturtinės žalos dydis kiekvienu atveju gali būti priteisiamas vis kitoks, priklausomai nuo aukščiau nurodytų aplinkybių, ir santuokos nutraukimo bylose dažnai priklauso ir nuo to, kaip pasireiškia sutuoktinio kaltė. Ieškovas gali remtis sutuoktinio neištikimybės, žiauraus, įžeidžiančio elgesio, kenkimo šeimos interesams, nesąžiningumo, melo, nesirūpinimo šeima, piktnaudžiavimo alkoholiu kitais faktais. Ieškovas taip pat turi įrodyti, kad faktai, kuriais grindžiama sutuoktinio kaltė, sukėlė jam itin didelius išgyvenimus, emocinę depresiją, dvasinį šoką ir panašiai. Teismui pripažinus šiuos sutuoktinio teiginius pagrįstais, ir įvertinus visas bylos aplinkybes, jam priteisiamas tam tikro dydžio neturtinės žalos atlyginimas. Pvz., byloje, kuriose sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo dėl šeimoje naudoto smurto, kitam sutuoktiniui paprastai priteisiamas ne didesnis nei 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimas⁹⁸. Tokio dydžio neturtinės žalos atlyginimas gali būti priteisiamas ir tais atvejais, kai sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo konstatuota remiantis LR CK 3.60 str. 2 d., pvz, teismui konstatavus, kad šeima iširo dėl sutuoktinio nuolatinio bendravimo su kita moterimi, Naujųjų metų sutikimo ne kartu su šeima, kito sutuoktinio banko sąskaitos užblokavimo ir kt, netinkamo elgesio šeimoje, pripažino būtent tokio dydžio neturtinės žalos atlyginimą tinkamu⁹⁹, tačiau esant kitoms aplinkybėms neturtinės žalos dydis gali būti ir mažesnis, pvz., 1000 Lt.¹⁰⁰

Taigi neturtinės žalos dydis kiekvienoje byloje yra nustatomas atsižvelgiant į tai, kuo pasireiškia sutuoktinio kaltė ir kitas reikšmingas aplinkybes.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. A. B., Nr. 3K-3-128/2008

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. B., Nr. 3K-3-177/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje T. S. v. J. S., Nr. 3K-3-113/2011

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. A. B., Nr. 3K-3-128/2008

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio mėn. 27 d. nutartis civilinėje byloje G. L. v. A. L., Nr. 3k-3-580/2004

IŠVADOS

1. Šeimos teisėje Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino objektyviają kaltės sampratą, tad nustatant asmens kaltę yra vertinamas ne jo subjektyvus požiūris į savo elgesį, bet tai, ką asmuo privalėjo daryti ir ką jis konkrečiu atveju galėjo daryti vykdydamas teisės aktų jam nustatytas pareigas.

2. Sutuoktinis, siekiantis nutraukti santuoką LR CK 3.60 str. 2 d. pagrindu, turi įrodyti, kad kitas sutuoktinis pažeidė savo santuokines LR CK nustatytas pareigas (kurias apibendrintai galime įvardinti kaip lojalumo, abipusės pagarbos, moralinės ir materialios paramos pareigos), toks pažeidimas yra esminis, t. y. žymus, turintis didelės reikšmės sutuoktinių tarpusavio santykiams ir įtakos jų tolesnei eigai ir būtent dėl šio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas.

3. Sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą kaip pagrindas preziumuoti sutuoktinio kaltę kelia pagrįstų abejonių. Siūlytina šį pagrindą susieti su laisvės atėmimo bausmės atlikimu ir papildyti LR CK 3.55 str. 1 d. 4 p. numatant, kad santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio pagrindu yra laisvės atėmimo bausmės atlikimas ilgiau nei vienerius metus už tyčinį ar netyčinį nusikaltimą.

4. Mišri sutuoktinių kaltė reiškia, kad dėl santuokos iširimo kaltais pripažįstamas ne vienas iš sutuoktinių, o abu kartu. Šiuo atveju taip pat turi būti nustatoma, kaip konkrečiai pasireiškė kiekvieno iš sutuoktinių kaltė ir kad šie abipusiai pažeidimai buvo esminiai, t. y. vienokiu ar kitokiu mastu vis dėlto turėjo įtakos santuokos iširimui, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Nustačius, jog santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, aplinkybė, kad vieno sutuoktinio kaltė (kaltės laipsnis) dėl santuokos nutraukimo būtų didesnė negu kito sutuoktinio, nėra pagrindas paneigti, kad egzistuoja būtent abiejų sutuoktinių kaltė.

5. Jeigu vienas iš sutuoktinių pareiškia ieškinį dėl santuokos nutraukimo LR CK 3.60 str. nustatyta tvarka, tačiau, nagrinėjant bylą ieškinio teisenos tvarka, sutuoktiniai pateikia teismui sutartį dėl santuokos nutraukimo teisinių padarinių, byla toliau nagrinėjama ypatingosios teisenos tvarka ir santuoka nutraukiama bei kiti santuokos nutraukimo padariniai išsprendžiami pagal LR CK 3.53 str.

6. Nors lingvistiškai aiškinant LR CK 3.60 str. 1 d. nuostatas, galėtume daryti išvadą, kad kreiptis į teismą dėl ištuokos minėtu pagrindu turi teisę tik nekaltas sutuoktinis, vis dėlto pritarina LAT išdėstyta pozicijai, kad santuokos iširimą galima grįsti tiek savo, t.y. ieškovo, tiek ir abiejų sutuoktinių kalte.

7. Nutraukiant santuoką dėl vieno sutuoktinio kaltės kylantys padariniai pasižymi tam tikra specifika lyginant su kitais dviem santuokos nutraukimo būdais. Tačiau įstatyme nurodyti neigiami santuokos nutraukimo teisiniai padariniai kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui taikomi tik ieškovo reikalavimu: pareikšti tokį reikalavimą yra ieškovo teisė, bet ne pareiga.

8. Nors teoriškai galimi atvejai, kai sutuoktinį pripažinus kaltu dėl santuokos iširimo jam gali būti uždraudžiama naudoti santuokos sudarymo metu įgytą kito sutuoktinio pavardę, praktikoje teismai šio draudimo netaiko.

9. Vadovaujantis LAT išaiškinimu, kaltė gali būti pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo tik tuo atveju, jeigu tam tikri kaltojo sutuoktinio veiksmai sukėlė neigiamas turtines pasekmes kitam sutuoktiniui arba turėjo įtakos bendro turto vertės sumažėjimui arba tuo atveju, jeigu kaltė yra tik viena iš aplinkybių, kuria remiantis gali būti nukrypstama nuo lygių dalių principo.

10. Asmuo, kuris pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo neturi teisės į išlaikymą, tačiau tai, ar jis privalės teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui priklausys nuo to, ar toks išlaikymas sutuoktiniui yra reikalingas ir ar kaltasis sutuoktinis turi galimybę jį teikti.

11. Sutuoktinio dovanų gražinimas yra galimas pripažinus santuoką iširusia ne tik dėl kurio nors vieno sutuoktinio, bet ir dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Tačiau aplinkybės, kurių visetas turi būti nustatytas tam, kad sutuoktinis galėtų įgyvendinti savo teisę į dovanų gražinimą, šiais dviem atvejais skiriasi, visgi abiem atvejais būdinga tai, kad dovanos davimo motyvai nėra reikšmingi

12. Naujausioje savo nutartyje LAT pasisakė, kad praktika formuojama ta linkme, jog byloje, kurioje santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas ieškinio ir (ar) priešieškinio patenkinimo iš dalies situacijoje išsprendžiamas pagal LR CPK 93 str. 2 d. įtvirtintą atsižvelgimo į patenkinimų ir atmestų reikalavimų proporcijas taisyklę. Toks teismo aiškinimas, iš esmės nepaneigiant LAT 2010 m. birželio 28 d. nutartyje civilinėje byloje R. Č. vs. R. Č. Nr. 3K-3-293/2010 pateiktų argumentų ir nepateikiant naujų, kelia pagrįstų abejonių dėl tinkamo LR CK 3.70 str. 2 d. normos taikymo ir aiškinimo, nes įstatymas aiškiai nustato, kad nekaltas sutuoktinis turi teisę į turtinės žalos atlyginimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios., 2000, Nr. [89-2741](#);
5. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas// Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186;
6. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas// Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475;
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.69 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-33“. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269172&p_query=&tr2=2>[žiūrėta 2012-03-02].

Specialioji literatūra:

8. ABRAMAVIČIUS, A. *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
9. BAKANAS, G., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002;
10. Europos šeimos teisės komisijos *Principai dėl ištuokos ir buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ceflonline.net/>>[žiūrėta 2012-02-02];
11. *Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ita_lt.htm> [žiūrėta 2012-03-02];
12. HARRIS-SHORT, S., MILES, J. *Family law : text, cases, and materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007;
13. HERRING J. *Family Law*, Harlow: Longman, 2001;

14. JUŠKEVIČIŪTĖ, A. *Santuokos nutraukimo sąlygos*. Mykolo Romerio universitetas, 2005;
15. KELLY WEISBERG D. *Family Law*, USA, Aspen Publisher, 2008;
16. KUDINAVIČIŪTĖ-MICHAILOVIENĖ I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 3(93), p. 29-37;
17. MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009;
18. Nacionalinė teismų administracija *Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/dokumentai/tesmu%20dokumentai/teismu%20statistika/civilines%202010.xls>> [žiūrėta 2012-02-02];
19. NORKŪNAS, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28 (20), p. 112-118;
20. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt/index.php?id=15073>>[žiūrėta 2012-03-09];
21. *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės vertinimas. Tyrimo ataskaita*, 2008. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>>[žiūrėta 2012-03-02].
22. *The Role of Self-determination in the Modernisation of Family Law in Europe*. Eds. M. Martin-Casals, J. Ribot. Girona: Documenta universitaria, 2006;
23. VITKEVIČIUS P.S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius : Justitia, 2006;
24. ŽEMELIENĖ D. Santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės. Vilniaus universitetas, 2007.

Praktinė medžiaga:

25. Case of Johnston and others v. Ireland (App no 9697/82) (1982) 9 EHRR 203;
26. 2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 "Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo" patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 118-5564;

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje J. B. v. J. B., Nr. 3K-3-2/2011, kat. 75.4.3; 75.6.1; 75.6.2; 75.8; 75.9;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje T. S. v. J. S., Nr. 3K-3-113/2011, kat. 32.5.1; 75.4.3; 75.8;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje V. B. v. K. B., Nr. 3K-3-127/2011, kat. 75.4.3; 75.8;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje S. Ž. v. J. Ž., Nr. 3K-3-233/2011, kat. 75.4.3; 75.9; 78.2.1;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje D. M. v. A. M., Nr. 3K-3-501/2011, kat. 75.8; 99.5;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje H. B. v. J. B., Nr. 3K-3-517/2011; kat. 75.8;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje D. V. J. v. V. J., Nr. 3K-3-243/2010, kat. 75.4;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje V. L. v. D. L., Nr. 3K-3-275/2010, kat. 49; 75.4.3;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje R. Č. v. R. Č., Nr. 3K-3-293/2010, kat. 44.5.2.17; 75.4.3; 75.8; 99.5; 99.11;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje T. Č. v. J. Č., Nr. 3K-3-375/2010, kat. 75.4.3; 75.8;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2009, kat. 75.4.3; 75.8;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje V. J. v. O. A. J. Nr. 3K-3-577/2009, kat. 75.4.3; 75.8;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 28 d. A. B. v. A. B., Nr. 3K-3-14/2008, kat. 75.4.3; 75.8; 78.2.1;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-49/2008, kat. 75.4.3; 75.8; 77.4.2; 78.2.1;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. A. B., Nr. 3K-3-128/2008, kat. 75.4.3; 75.8;

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje O. R. v. G. R., Nr. 3K-3-415/2008, kat. 75.4.3; 75.8;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. V. K., Nr. 3K-3-140/2007, kat. 75.4.3; 75.8; 114.11;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje S. B. v. R. B., Nr. 3K-3-177/2007, kat. 75.4.3.; 75.8; 78.2.1;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Ž. V. v. J. V. Nr. 3K-3-220/2007, kat. 75.4.3, 75.8;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje V. Z. v. D. Z., Nr. 3K-3-463/2007, kat. 75.8;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. M. K., Nr. 3K-3-7/2006, kat. 75.4.3; 75.7; 75.8;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje E. D. v. P. D. byloje Nr. 3K-3-175/2006, kat. 75.4.3; 114.11;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje P. B. v. D. B., Nr. 3K-3-201/2005, kat. 75.4.3; 75.6.3; 75.8;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje E. V. v. J. V., Nr. 3K3-351/2005, kat. 75.9;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje K. K. v. R. K., bylos Nr. 3K-3-608/2005, kat. 75.4.3;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje G. V. v. D. V., Nr. 3K-3-620/2005, kat. 75.4.3; 75.8; 78.2.1;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 8 d. konsultacija Nr. A3-103, kat. 115; 118; 125.1; 66; 69.3; Teismų praktika 21
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gegužės 20 d. konsultacija Nr. A3-106, kat. 119; 20.1; Teismų praktika 21
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. M. U., Nr. 3K-3-331/2004, kat. 69.3.; 69.7;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. L. T., Nr. 3K-3-419/2004, kat. 69.3, 72.2;

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje G. L. v. A. L., Nr. 3k-3-580/2004, kat. 20.7.; 69.3.; 94.2;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje S. R. T. v. Z. T., Nr. 3K-3-500/2003, kat. 72.2;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje L. D. v. K. D., Nr. 3K-3-1040/2002, kat. 69.3.; 69.7;
60. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. Ž. B., Nr. 2A-805-340/2010;
61. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje O. K. v. I. O. Nr. 2A-220-125/2011;
62. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje A. A. v. R. A., Nr. 2A-784-492/2011;
63. Šiaulių apygardos teismas Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. G. Š., Nr. 2A-541-71/2011;
64. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje L. B. v. A. B., Nr. 2A-679-212/2011;
65. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 16 d. sprendimas civilinėje byloje R. L. v. O. L., Nr. 2A-644-115/2010;
66. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje D. V. v. A. V. Nr. 2A-325-611/2010;
67. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje T. Š. v. L. Š., Nr. 2A-598-340/2009;

SANTRAUKA

Kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas. Darbe didžiausias dėmesys skiriamas kaltės sampratai, ją siekiama atskleisti lyginant kaltės sampratą šeimos teisėje su kaltės samprata civilinėje teisėje. Autorė analizuoja, kokią kaltės sampratą (objektyviają ar subjektyviają) įstatymų leidėjas įtvirtino šeimos teisėje. Tai daroma atskaitos tašku pasirinkus civilinėje teisėje įtvirtintą kaltės sampratą. Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės taip pat analizuojamas kaip sankcija kaltajam dėl santuokos (kuri pripažįstama savotiška sutartimi) nutraukimo sutuoktiniui. Siekiama atskleisti preziumuojamus ir nepreziumuojamus kaltės atvejus, išsamiai išanalizuojant ne tik įstatymines nuostatas, bet ir Lietuvos teismų praktiką. Nagrinėjama, kokiais atvejais pripažįstama abiejų sutuoktinių kaltė ir kokias teises pasekmes sukelia šio fakto konstatavimas. Analizuojama, ar gali paduoti ieškinį dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kuris remiasi savo kalte kaip pagrindu nutraukti santuoką pagal LR CK 3.60 straipsnį. Taip pat dėmesys skiriamas šalių teisei baigti savo ginčą dėl santuokos nutraukimo bendru sutarimu. Darbe nagrinėjama, kokias specifines santuokos nutraukimo teises pasekmes sukelia būtent santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės: ar turi įtakos kaltės pripažinimas sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimui, išlaikymo sutuoktiniui priteisimui, kokios kyla neturtinės pasekmės, ar privalo grąžinti iš sutuoktinio gautas dovanas kaltasis sutuoktinis, kokios yra vedybų sutarties taikymo galimybės, kokios turtinės ir neturtinės žalos gali reikalauti nekaltas sutuoktinis.

SUMMARY

Fault as the Grounds for Divorce

This Master's thesis presents fault as the basis of a marriage breach. The thesis concentrates on the conception of fault; this conception is revealed by making comparison of conception of fault in family law and in civil law. The author analyses what kind of fault conception (objective or subjective) is consolidated in the family law by the legislator. This is done by choosing the datum-line as the fault conception consolidated in

the civil law. The breach of marriage due to the fault of a spouse is also analyzed as a sanction for the guilty spouse concerning the breach of the marriage which is a kind of a contract. The work seeks to reveal the presumptionable and dispresumptionable cases of fault; the work deals with the thorough analysis not only of legitimate attitudes, but also Lithuanian Law practice as well. The thesis researches the cases of the fault of both spouses, and also provides the juridical outcome of such a statement. Moreover, the thesis analyses the case of bringing a lawsuit against a spouse if a spouse appeals to his fault as a basis to break the marriage according to the Article 3.60 of the Lithuanian Civil Code. However, attention is paid to the rights of the parties to terminate their argument due to the breach of the marriage in common agreement. The Master's Thesis provides analysis of specific legal outcome of marriage breach namely because of the marriage breach due to the fault of a spouse: if confession of the fault has any influence on the division of common united property of spouses, adjudgement of separate maintenance, what are the in interest outcome, if the guilty spouse has to return another spouse the gained presents, what are the possibilities of appliance of marriage contract, and what kind of damage compensation can an innocent spouse demand.